

K258/6

Tóth

MAGYAR KIR. FERENC JÓZSEF TUDOMÁNYEGYETEM
ERDÉLYI MAGYAR KÖZMŰVELŐDÉSI EGYLET
KOLOZSVÁR

KÖRÖSI CSOMA SÁNDOR
EMLÉKKIÁLLÍTÁS
AZ EGYETEMI KÖNYVTÁRBAN

1942

MINERVA IRODALMI ÉS NYOMDAI MŰINTÉZET R.-T. KOLOZSVÁR

HFMK
20230113

K 258/b. (25.982)

K 258/b.

MAGYAR KIR. FERENC JÓZSEF TUDOMÁNYEGYETEM
ERDÉLYI MAGYAR KÖZMŰVELŐDÉSI EGYLET
KOLOZSVÁR

KÖRÖSI CSOMA SÁNDOR
EMLÉKKIÁLLITÁS
AZ EGYETEMI KÖNYVTÁRBAN

1942

SZERKESZTETTE
FELVINCZI TAKÁTS ZOLTÁN

MINERVA IRODALMI ÉS NYOMDAI MŰINTÉZET R.-T. KOLOZSVÁR

K 258/b.
(25.982)

HFMK
20230113

Felelős kiadó : F. Takáts Zoltán.

Minerva R.-T. Kolozsvár, 15333.

Felelős vezető : Major József.

Előszó

Száz éve mult, hogy messze tőlünk, a Himalaya hegyóriásainak lábainál megszűnt egy élet, amelyik a mi Székelyföldünk hegyei közt, egy elrejtett falucskában kezdődött. Száz éve mult, hogy az örök hallgatás birodalmába költözött egy szellem, aki addig is, míg az élet útait járta, ragyogóbban nyilatkozott meg hallgatásában is, mint mások a legékesebb beszéddel.

Körösi Csoma Sándor porainak méltó nyugvóhelye a darjeelingi sír India északi határán, a szülőföldtől mérhetetlen távolságban, a széldületes hegyhát peremén. A magasztos örök egyedüllét alig felségebb annál az egyedüllétnél, amelyben a távol Kelet élő vándora tárta fel Nagyázsia szellemét.

Körösi Csoma Sándor úgy magtírahagyott nép életének gyökereit keresni indult el Ázsiába és magáévá tette ott a legnagyobb kincset, amit a távol Kelet ajándékozott a világnak: a buddhizmus lényegét. Ebben rejlik az ő igazi nagysága. Munkásságának legismertebb emléke a tibeti szótár és nyelvtan, aminek megírásával a halhatatlan úttörők sorába emelkedett. E két mű megérdemel minden dicséretet. De ezeknek megalkotását sohase tekintette Csoma Sándor végső célnak, csak eszköznek. Enyedi diák korában megesküdött már arra, hogy felkeresi a magyarok őshazáját és a halállal vívódva is utolsó vándorútjának végső célja, a hunnok mongolországi bölcsője tünedezett fel előtte, mint csábító lidércfény.

Közben, tibeti magányában, meglátta a nagyázsiai szellem legszebb hajtását. Ennek szemléletében ő maga is az időtlen élet magaságába emelkedett. Lelke a lótusztrónusig jutott, de úgy alkotott, úgy tanított, mint a buddhizmus legnagyobbjai: elragadtatott, sokatmondó hallgatásba merült a legmagasztosabb előtt. Legértékesebb felismeréseit alig néhány szavas feljegyzések háttéréből lehet csak kiolvasni.

Ne tévesszen ez meg minket. Ne higgyük hát azt se, hogy Csoma Sándor szelleme az egyoldalúság korlátai közé jutott és kiszakadt abból a közösségből, amelyhez születésénél fogva tartozott. Ha volt ember, aki közülünk, nyugatiak közül valóban bodhisattva lélekké emelkedett, ő volt az. De ő volt az is, akiben találkozott a két legnagyobb ellentét: a Nyugat és a Kelet.

Benne megvalósult az az igazság, hogy minden nagy nemzeti eszmében, minden vallásban van az egész emberiséget tökéletesítő örök érték és tőlünk idegenekkel érintkezve az ilyen értékeket kötelességünk keresni elsősorban.

Csoma Sándor csodálatos egyénisége fel tudott emelkedni a legmagasabb egyetemes emberi szempontokig és amellett semmit se tagadott meg veleszületett magyarságából; sőt épen ez az erénye hajtotta szellemét tovább utolsó útjára, az ujugrok és hunnok őshazájának felkutatására. Ez az első és utolsó maga elé tűzött célja mai szemmel nézve és a legtárgyilagóssabb tudományosság mértékével mérve is a legteljesebb méltánylásra tarthat számot.

Az ő idejében mind a nyelvtudomány, mind a régészet csecsemőkorát élte. Csoma géniusza ennek ellenére is helyes irányba mutatott, abba az irányba, amelyet ma is követnünk kell. A darjeelingi halál esetében az a tudomány történelmének legnagyobb tragédiája, hogy Csoma Sándor nem kezdhette meg Belsőázsia és a távol Kelet egyetemes szempontoktól vezérelt feltáróinak fényes sorát.

*

A kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem azzal ünnepelte meg Körösi Csoma Sándor emlékét, hogy tiszteletbeli doktorává avatta halhatatlan tibetkutatónk legméltóbb utódát, Giuseppe Tuccit, aki egyben ünnepélyünkön a Csoma-émlékbeszédet is tartotta.

A mostani kiállítás, amelyet az egyetem és az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület közösen rendez, búcsú a Csoma-évtől. Felidézi a nagy ember emlékét, ki a legeszeményibb célokért küzdve, mindhaláláig kitartott és művészi alkotások által megszólaltatja ázsiai környezetét. A műtárgyak kis részét magánosok állították ki, akiknek nevét a katalogusban közöljük. Az anyag túlnyomó nagyrésze a budapesti Hopp Ferenc Keletázsiai Művészeti Múzeum tulajdona, hova India, Tibet és Nepal műkincseinek túlnyomó nagyrésze néhai Schwaiger Imre nagylelkűségéből került. A most kiállított indai szövetek egy részét Zajti Ferenc gyűjteményéből szerezte meg a Magyar Állam.

Keletázsiai művészeti múzeumunk anyagának kikölcsönzésére a Magyar Nemzeti Múzeum Elnöksége, azaz Zichy István gróf, a Magyar Történelmi Múzeum főigazgatója adott engedélyt, amiért nagy hálával tartozunk. Köszönetet mondunk azoknak is, kik magántulajdonukból voltak szívesek kiállítani. Neveik a katalogusban olvashatók. A Magyar Tudományos Akadémia fényképeket bocsátott rendelkezésünkre. Az előkészítő munkálatokban való részvételért különös elismerés illeti Rainer Károly műépítést, aki India művészetét ugyancsak a helyszínen tanulmányozta s azóta termékeny eszmecserét folytatva áll segítségemre. A kiállítási munkálatok lebonyolításánál a Hopp Ferenc Múzeum részéről Homér Lajos dr., az Egyetemi Könyvtár részéről Entz Géza dr. és Judik Mária, egyetemi hallgatóim közül Szász Károly és Szabó Klára voltak szívesek közreműködni.

F. T. Z.

AZ OLVASÓ FIGYELMÉBE.

A könyvben előforduló indiai, tibeti és szanszkrit szavak a távol Keleten szokásos átírásban olvashatók, mely szerint a magánhangzók úgy ejtendők, mint az olaszban, a mássalhangzók pedig, mint az angolban. Nehány nálunk teljesen otthonossá vált fogalom nevét magyaros fonetikával írtuk.

Körösi Csoma Sándor

Irta: **Maksay Albert**

A ma élő s a jelenvaló világban szükségképen a saját életével elfoglalt embernek szembeszökően jellemző tulajdonsága az az önzés, amely az elmúlt nemzedékek halhatatlanjainak kijáró hódolatot, kiáltó ellentétben a halhatatlanság időfeletti és az időtől független jellegével, kötött időpontokhoz, arányos időközökben ismétlődő időpontokhoz szereti fűzni. Az évfordulók között elnyújtózó időtartam ölében rendszerint aludni szokott az emlékezés, csak az évfordulói alkalmak ébresztik fel aztán az utódok hálátlan lelkiismeretét és benne a tiszteletreméltó nagyok emlékét.

Igy a Körösi Csoma Sándor alakja is most éppen előterében a magyar emlékezésnek, mert az idén április 11-re esett halála száz éves évfordulója.

Csoma Sándor a háromszékmegyei Körös faluban született 1874 április hó elején. Apját Csoma Andrásnak, anyját Getse Krisztinának hívták. Csoma székely származása sok tekintetben magyarázza azt a szívósságot és azt a nehéz helyzetekhez való alkalmazkodni tudást, melyek annyiszor segítségére voltak a háromszéki hegyektől a Himalája felhőbenyúló szikláig megtett viszontagságos útján. Rokonsága szitakéreg készítéséből és árusításából élt, családjának egyes tagjai szekéren egész Oroszországig vitték piacra az eladni való portékát. Tőlük örökölhette a vándorösztönt és azt a mélyreható emberismeretet, mely az idegenben járó emberekben rendszeren ki szokott fejlődni. Hogy háromszéki szülőföldjéhez való ragaszkodása milyen erős volt, azt az mutatja, hogy következetesen székely-magyaroknak vallotta magát teljes életében. A Himalája csúcsairól minduntalan hazakalandozott a gondolata a székely hegyek közé, mint nagy földijéé, Mikes Kelemené, a Fekete tenger mellől Zágon felé. Pedig szülei és rokonai nehéz keresetből szűkösen élő emberek voltak, külső életsorsuk tehát nem volt különösen kívánatos, de a hazulról messzeszakadt vándor mindig szeretettel emlékezett rájuk s talán hálás is volt, hogy az otthoni szerény élet előkészítette a tibeti élet szenvedéseire és nyomorúságaira.

A szülőföld és szülői ház mély hatásait gazdagon és életformálón egészítették ki az ifjú Csoma tanulmányai és tapasztalatai. A megélhetés küzdelmeiből sohse fogyott ki. A nagyenyedi fejedelmi kollé-

giumban élelmét munkával megszerző szolgadiákként tanult s pontos beosztással kellett takarékoskodnia, hogy boldogulhasson. Ebből jól megtanulhatta a mértékletességet és az önfegyelmet. De kollégiumi s később külföldi tanulmányai egyébre is megtanították. Csoma Sándornak már enyedi diák korában fajtája és anyanyelve, különösképen pedig fájának és anyanyelvének bölcsője felé fordult az érdeklődése. A magyarok eredetéről, ősi hazájáról sok érdekes vitatkozás folyt az ifjúság között. Hallomás szerint Csoma már ekkor harmadmagával fogadást tőn, hogy e célból egykor útat teendének. Fiatalos felbuzdulását aztán elmélyítették és érett megfontolássá tették németországi tanulmányai, melyek során göttingeni professzoraitól arról hallott, hogy ázsiai könyvtárak régi kézírataiban feljegyzések találhatóak a hunokról és magyarokról. Mikor 1818 végén külföldi útjáról hazakerkezett, nagyjából már kész volt az útterve. Odesszán, Moszkván át Irkuck felé szándékozott bejutni Észak-Kínába. Az út oroszországi szakaszára való tekintettel szükségesnek tartotta, hogy szlávul is tudjon s ezért Zágrábba gyalogolt és pár hónapig ott tartózkodott. Végre 1819 november havában, társ nélkül, számbavehető felszerelés nélkül, kevés pénzzel, de törhetetlen erős akarattal elindult Kelet felé.

Az ismeretlen úton sok helyen váratlan nehézségek korlátozták abban, hogy célegyenest előre haladjon. Az odessza—moszkva—irkucki útirány helyett, hol ragályos járványok, hol háborús utazási akadályok, hol egyéb előre nem látott gátoltatások miatt Északegyiptomon, Cyprus szigetén, Kisázsian keresztül Moszulba ment, onnan a Tigris folyón Bagdadba csónakázott, majd egy karavánhoz szegődve Teheránba lovagolt, ahol négy hónapig maradt, hogy perzsául tanuljon. Otthonról elindulása után két évvel, 1821 novemberében a turkesztáni Bokharába ért, s innen Mongolián át szeretne volna folytatni útját Kína felé, de ez az útirány hadizónába esett volna, ezért délfelé kanyarodott s 1822 januárjának elején az afganisztáni Kabulba jutott. Következő állomása az indiai Punjab tartomány Lahor városa volt, ahonnan ismét északnyugat felé igyekezett, hogy e nagy kitérő után folytassa útját Mongolia irányába, de csak a kashmíri Srinagarba és a ladákhí Leh-be jutott el, s kitűzött legközelebbi állomásáig, a Turkesztánban fekvő Yarkandig, (ahonnan a Szandzsú folyó völgyén, mely Yarkand és a Karakoram közt a legjártabb útvonal volt, már könnyű lett volna átkelnie Turkesztánból Mongoliába) egyáltalán nem sikerült elhatolnia. Minthogy más választása nem volt, vissza kellett térnie Kashmirba. Ettől kezdve húsz éven át, míg a halál félbe nem szakította munkálkodását, a tibeti határvidék kolostoraiban buvárkodott, a tibeti nyelvet és irodalmat böngészte s látszólag lemondott arról, hogy végrehajtsa a vállalkozást, melyre elindult és felkutassa a magyarság ázsiai bölcsőjét.

Ez a lemondás azonban csak látszat volt. Ha eredeti terve szerinti útvonaláról kényszerűségből le kellett térnie, Csoma kész volt újabb akadályok leküzdésére is vállalkozni, hogy a szinte áthatolhatatlan Hímaláján és európai ember számára úgyszólván megközelíthetetlen

Tibeten keresztül kísérelje majd meg, ha alkalma fog nyilni, útja továbbfolytatását. Megtanulta tehát a tibeti nyelvet, nem azért, mintha azt hitte volna, hogy a magyar nyelv a tibetivel közeli rokonságban áll, hanem mert útjának folytatása olyan vidékek bejárásával lett volna összekötve, ahol a tibeti nyelv birása nélkül nem boldogulhatott volna. Ladákhból visszafordulva Kashmir határán találkozott William Moorcroft angol utazóval, akitől egy tibeti ábécés könyvet kapott kölcsön s elhatározta, hogy „ezen különös nyelv szerkezetével megismerkedik“. Ezzel „saját céljait is elősegíthetni vélte, ha újon szerzett tudományával Lhassába elérhet. Ott a dalai lámának könyvtárai nyitva lennének előtte s ő áttanulmányozhatja a tibeti és mongol nyelven írt ama könyveket, melyeket másutt megszerezhetni képes nem vala, pedig azoknak tartalma, hite szerint, a hunok eredetére is világot vet“.

Hogy ez tényleg így volt, arra Csoma tibeti nyelvtanulmányainak sajátos egyoldalúságából és elhatároltságából következtethetünk.

Őt a Dalai Láma könyvtárából csak a régi korok irodalma érdekelte, tehát a régi tibeti irodalmi nyelvvel foglalkozott, hogy a régi iratok hun és magyar vonatkozásait korszerű nyelvtudással legyen képes kibányászni.

Egész tibeti buvárkodása erre való készülődés volt tehát, abban a reményben, hogy ha a régi tibeti irodalom szakembere gyanánt kér bebocsáttatást, elhárulnak előle az európai utazóktól szigorúan őrzött tibeti határokon tornyosuló akadályok. A tibeti hagyományok ismerete, biztos tibeti nyelvtudás és a szinte mindenható lámák ezáltal elérhető rokonszenve és pártfogása nélkül szó se lehetett volna a Nagy Tibetbe s annak fővárosába, Lhassába való bejutásról.

A Zanskar tartományi yanglai kolostorban Sang-Ye Pun-Tsog lámapap segítségével, a tibeti irodalomba és a lámabuddhizmus irataiba mélyedt el. Zanglában ismerkedett meg a tekintélyes Kungla Chosleg láma apáttal, aki értékes útbaigazításokat adott neki. Összegyűjtött gazdag anyagával a tél beállta előtt Sabathuba indult. Sabathu volt a brit indiai határállomás. Az itteni angol katonai parancsnok kémnek nézte és feltartóztatta Csomát, míg a brit-indiai kormányzattól meg nem érkezett az engedély, hogy szabadon folytathatja tanulmányait. A következő évben megint Zanskarban, ez alkalommal a pukhali zárdában s átmenetileg, pár hónapig Sang-Ye-Pun-Tsog láma falujában, Tetában időzött. Ezután még egyszer Sabathuba ment, majd brit támogatással, melyet azonban ő mindig igyekezett a felajánlott összegnél kevesebbre csökkenteni, 1827. nyarának végén három évre a Bashérh (Bushahir) kerületi Kanum vagy Kanam faluban folytatta nyelvészeti és vallástörténeti kutatásait, ismét Sang-Ye-Pun-Tsog láma társaságában. Ekkor az Ázsia Társaság Calcuttába hívta meg, s Csoma a meghívást elfogadva, el is utazott Calcuttába. Egyfolytában öt évig, 1831-től 1836-ig maradt ott. Eköben jelent meg 1834-ben tibeti-angol szótára és tibeti nyelvtana. Egy évnyi bengáli tanulmányút után, melyet 1837-ben az ind nyelv megtanulása végett tett, visszatért Calcuttába s élete utolsó évéig az Ázsia Társaság könyv-

lárosi tisztét töltötte be. Calcuttai évei alatt többször megpróbálta, de ismételen eredmény nélkül, hogy a Nagy Tibetbe való beutazáshoz engedélyt nyerjen. Csak 1842-ben sikerült kedvező ajánlások birtokában végre bátorítást kapnia az elindulásra. Tüstént neki is vágott rég óhajtott céljának, Lhasa felé, de az úton maláriát kapott és a Sikkim tartományi Darjeelingben, 1842. április 11-én, ötvennyolcéves korában meghalt.

Egész tibeti tartózkodását valami csodálatos igénytelenség és önmegtartóztatás jellemezte. Rideg lámakolostorok télen át is fűtetlen celláiban lakott, tápláléka faggyúval zsírozott és korpával süritett tea-leves volt, amilyennel a Himalája kopár hegyvidékein élő szegény tibetiek éltek. Csoma úgy gondolkozott, hogy ha ezek a földhöz ragadt emberek teljes életüket ilyen életmódban töltik el, ő is kibírja a lemondást és nélkülözést. Ezzel a függetlenségét is biztosította. Azt a kevés pénzsegélyt, amit a brit-indiai kormányzattól elfogadott, bőségesen visszatérítette a brit érdekekre nézve rendkívül becses tudományos teljesítményeivel. Pár alkalommal Magyarországról is küldtek neki tudományos munkája támogatására szánt pénzzadományokat, de Csoma ezeket sem tartotta meg magának, hanem különféle alapítványok címén visszajuttatta hazájába. A szó szoros értelmében került még a lehetőségét is annak, hogy esetleges anyagi jóléte a bennszülött tibeti lámák és parasztok primitív környezetéből a brit kormányzósági és katonai kirendeltségek kényelmesebb viszonyai közé csábítsa, mert makacsul eltökélt szándékát, hogy a tibeti nyelvet, szokásokat, hagyományokat, vallást és irodalmat minél alaposabban magáévá tegye, csak a bennszülöttekkel való szüntelen érintkezés révén valósíthatta meg.

A magyar elismerés, mely Csoma iránt életében és halála után megnyilvánult, sokkal inkább tudta méltányolni ezt a hősi lemondást, állhatatosságot és önfegyelmet, mint azokat a tibettudományi eredményeket, melyek eléréséhez az aszkéta életmód csak eszköz volt. Pedig Csoma Sándor munkásságának a tibeti buvárkodás rendkívül fontos és jelentős területe, mert itt Csoma nemcsak kézzelfogható, valódi eredményekkel gazdagította a tudományt, hanem a keleti tudományoknak ebben az irányban egyenesen úttörője és korszakalkotója volt, annyira, hogy idevonatkozó teljesítményei révén az utolsó száz év legnagyobb tudósai sorában illeti elismerés.

Csoma Sándor nyelvészeti munkája hihetetlenül nehéz volt, mert aemcsak hogy hallás után kellett összegyűjteni és teljesen ismeretlen, ódon szövegekből kiválogatni a tibeti nyelv több mint 40.000 szavát, hanem úgyszólván meg kellett teremtenie a nyelv nyugati gondolkozás számára összefoglalt nyelvtani szabályait is. Csak szaktudósok tudják felfogni, hogy mit jelentett ez a nyelvtudomány száz évvel ezelőtti fejletlensége mellett.

Az eredmény fokmérője az, hogy Csoma mindmáig hatni tudott a tibeti nyelvészeti tudomány művelőire. Elvégre nincs olyan tudományos színvonal, ami egy évszázad után ne szorulna újításokra és át-

módosításokra. Ha tehát Csoma munkája száz éven át megállotta a helyét, az annak a bizonyítéka, hogy a maga idejében munkája a lehető legtökéletesebb volt.

Csoma azonban nemcsak a tibeti filológia terén végzett munkájával érdemelte meg a tudomány háláját, hanem a *tibeti irodalom* részbeni feltárásával is. Mint nyelvi tanulmányaiban, úgy a tibeti irodalomban is túlnyomóan a régebbi korszak alkotásaival foglalkozott. Fő érdeme a Kangyur és a Tangyur enciklopédia több száz kötetből álló és több évszázad vallási és világi irodalmát felölelő hatalmas anyagának feldolgozása és szemelvényekkel ellátott részletes kivonatban való bemutatása az Ázsiai Társaság folyóiratának több évfolyamában.

Mintogy a tibeti irodalom régebben teljesen, újabb korszakában is főleg a buddhista lámák befolyása és irányítása alatt állott, jelentősége elsősorban vallástörténeti. Csomának tehát nagy hála jár a *vallástörténet* művelői részéről is a tibeti buddhizmus tanainak és történetének hozzáférhetővé tételéért.

A tibeti buddhizmus egészen sajátos vallásalakulat: idegen elemekkel keveredett, részleteiben meglehetősen eltorzult oldalága a tulajdonképpeni Buddha-vallásnak. Ennek a ténynek felismeréséhez Csoma kutatásai teremtették meg a lehetőséget.

A Kangyur és a Tangyur gyűjtemény ugyanis a tibeti buddhizmus kialakulási korának teljes vallási irodalmát, de egyben egész tudományos irodalmát felölelte. A Kangyur és Tangyur első európai feldolgozója, mint érintettük, Csoma volt s általa jutott hozzá a vallástörténeti tudomány a tibeti buddhizmus régebbi korszakába való betekintéshez.

A modern kutatók — ha közel száz esztendő tudományos vívmányainak a többletével is — mind Csoma nyomain járnak s a tibet-tudomány legilletékesebb művelőinek véleménye egybehangzóan dicsőítő Körösi Csoma Sándorral szemben.

*

Ez Körösi Csoma Sándor, az erdélyországi székely-magyar vándor, akinek a magyar ősgyökerek keresése közben végzett tibeti tanulmányok a tudomány nemzetközi hódolatát és az egész művelt világ elismerését szerezték meg, de aki nem az ünnepeltetésben, hanem a lelkiismeretesen végzett munka öntudatában találta egyedüli örömét.

Körösi Csoma Sándor tragédiája

Irta: Felvinczi Takáts Zoltán

Körösi Csoma Sándor belátó ember volt, amikor a tibeti szótár és nyelvtan megírását vállalta. Lemondott ideiglenesen arról, amiben mások csak kalandot láttak, amit nem tartottak hasznosíthatónak. Mégse maradt a pusztá nyelvészetnél.

Magányos ember volt. Magányosan szenvedett és nélkülözött, de minden szenvedését és nélkülözését önként vállalta. Stein Aurélnak igaza van, amikor állandóan hangoztatja, hogy maga nehezítette meg az életét; nem lett volna szüksége annyit szenvednie és nélkülöznie. Igaza volt azonban magának a zanglai és phuktali remetének is, amikor az elképzelhető legmagasztosabb egyedüllétet vállalta. Angol barátja a függetlenséghez való ragaszkodásában túlzást és hazulról, Magyarországról hozott hibát látott. Ebből az állításából kitűnt a saját szempontján kívül mást nem ismerő angol és az Ázsia lelkéhez több adottsággal közeledő székely közti különbség. Csoma Sándor egyedülléte és nehéz helyzetének vállalása nem volt holmi céltalan erőpróba, vagy éppen virtuskodás. Ő az egyedülléttel már azt a függetlenséget kereste, amiben a nagy ázsiai bölcsesség a leglökéteesebb létet látja. Nem volt nyugati elődje, vagy kortársa, aki a buddhizmus mivoltába annyira be tudott volna hatolni, mint ő.

De volt rá oka egyébként is, hogy az elhagyatottság és mellőzöttség miatt panaszkodjék. Gondolata állandóan azon az úton függött, amely Tibeten át Mongolországba vezet. Ott látta képzeletben — hogy az ő szavát idézzem újra — „a történetek nagy hazáját“. És miért látta?

Neki is vannak egyoldalú bírálói, akik azzal a szemrehányással illetik, hogy az összehasonlító nyelvészet terén nagy hibákat követett el. A szanszkrit nyelvben keresett rokonságot a magyarral, holott 1770-ben megjelent már Sajnovich Jánostól a „Demonstratio Idioma Ungarorum et Lapporum idem esse“, Gyarmathi Sámuel pedig 1799-ben kiadott „Affinitas“-ában már — nem is mint első — valamennyi finn-ugor nyelv rokonságát bizonyította. A turkologia is megalapozott tudomány volt már az ő idejében.

Csoma tudott törökül is. Lehetett volna hát alkalma arra, hogy összehasonlítsa a török nyelvet a magyarral és felfedezze a kettő közt az összefüggést. Mindez azonban teljesen eltörpül egrészt az

egész munkát jelentő nagy teljesítmény mellett, amit tibeti szótára és nyelvtana jelent, másrészt amellet, hogy behatolt a buddhizmus lényegébe, meg a lamaista buddhizmus szövevényes és sokszorosan levezetett tanaiba. De Csomának nemcsak nyelvérzéke, hanem stílusérzéke is volt. Ő nem volt olyan nyelvész, akit csak szavak, hangok és nyelv szerkezeti kérdések érdekelnek. A göttingeni egyetemen nemcsak nyelvészetet, hanem embertant is hallgatott. Állítólag éppen e nagy tudomány megalapítója, a híres Blumenbach volt az, aki őt az ujjurokra, mint a magyarság állítólagos őseire figyelmeztette. Az ember tan műveléséhez viszont megfigyelés, formaérzék, a látóérzék igénybevétele szükséges. Már pedig köztudomású, hogy rendesen — tisztelet a kivételnek — éppen a nyelvészek azok, akik a szemüknek legkevesebb hasznát tudják venni, akik nem vesznek tudomást arról, hogy látás által tanulni és kétségbevonhatatlan tényeket és igazságokat megállapítani lehet. Vannak tudós nyelvészek, kik a maguk területén a legélesebb elmével és tehetséggel dolgoznak, de egészen tehetetlenek, ha tárgyakkal, különösen pedig, ha művészeti formákkal akad dolguk. Ilyenkor nem tudnak sem különböztetni, sem összehasonlítani és ha hamis prófétákkal kerülnek szembe, képesek a leggyermekesebb állításokat is készpénznek venni. Legtöbb nyelvésznek legjellemzőbb hibája a látóérzék hiánya, vagy kiműveletlensége. Ezzel szemben a természettudományos emberek azok, akik hajlamuk és tárgyakon gyakorolt megfigyeléseik alapján a formákban kifejezésre jutó jellegzetességek iránt fogékonyabbak, a formákból olvasni és következtetni tudnak.

Csoma ázsiai életével is bebizonyította, hogy volt forma- és stílusérzéke. Angol barátaitól abban különbözött, hogy tudott úgy élni, ahogy a bennszülöttek élnek. Velük együtt tudott érezni és buddhista felfogásukat is magáévá tudta tenni. Ha az ő idejében lett volna már részünkéről a Keleten valamelyes művészeti és régészeti kutatás, bizonyára nagyszerű képet adott volna az általa bejárt területekről.

Csoma ott nyúlt a keleti ember nagy kérdéseire, ahol épen kellett, a vallásnál. A keleti ember őskori nagy öröksége az, hogy nála minden a valláson alapszik, a vallásból lesz. A keleti életnyilvánulásokat, jussanak bár kifejezésre akár cselekedetekben, akár készítményekben, akár írásban, akár szólásformákban, csak a valláson, a világnézeten át lehet megfejteni. Végeredményben így van ez mindenütt, de sehol sem vezet az út olyan közvetlenül a valláshoz, sőt az ősvallási fogalmakhoz, mint Keleten. A keleti embert az választja el végérvényesen a nyugatitól, hogy ott az ösztönökből folyó ősvallásokból forradalmak, tragikumok nélkül alakultak ki a nagy vallási rendszerek.

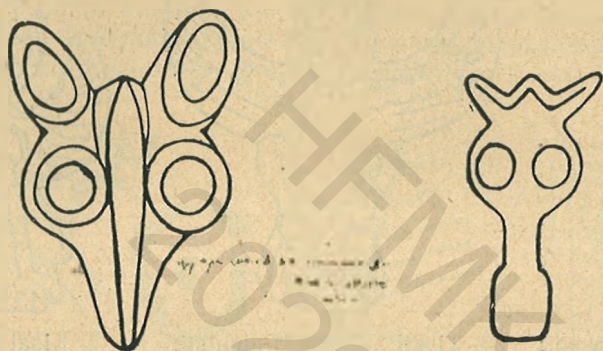
Silány szempont Csomát a nyelvtudomány mai álláspontjáról, sőt egyáltalában bármely tudomány mai álláspontjáról bírálni. Azzal se teszünk teljes igazságot, ha az ő működésében csak történelmi értéket látunk. Tibeti nyelvtanára, szótárára lehet azt mondani, hogy ha nem csinálta volna meg ő, megcsinálta volna más. Előde is volt: P. Ag. Antonio Giorgi. Körösi Csoma Sándor írásainál és egész tudományos

munkásságánál nagyobb és minden költői túlzás nélkül időtlennek nevezhető tett volt az ő élete. Ezzel bizonyult be az ő fogékonysága az iránt, amit ma szélesen és mélyen megalapozott keletkutatásnak nevezünk. Elhangzott már róla az a vélemény, hogy amit a tibeti buddhizmusról írt, az csak jóbarátai, a vele testvéri közösségben élt lámák által szolgáltatott rövid kivonat. Lehet hivatkozni arra is, hogy a tibetiek nagy szent könyvének, a Kangyurnak csak tartalomjegyzékét adta. Sokkal nagyobb értéket jelent azonban ennél, hogy minden tettében, egész magatartásában megvalósult az ázsiai népek szellemi műveltségének tetőpontján álló ember lelkülete. Ha sikerült volna tervezett nagy útján továbbjutnia, meglátta volna a távol keleti népek egyik nagy országútján a mult emléket őrző tárgyakban, vallásokban és népszokásokban azokat a nagy összefüggéseket, amik sokkal fontosabbak, mint a népnevekkel való időtöltés.

Mr. Torrens, a Royal Asiatic Society titkára feljegyezte róla, hogy el szokott volt vele beszélgetni földrajzi nevek magyarázatáról, de amikor arra kérte, hogy e magyarázatokat bocsássa írásban rendelkezésére, kitért a kérés teljesítése elől. Mr. Torrens tudósítása így hangzik: „Dr. Campbell érdekes jelentéséhez megerősítésül hozzácsatolhatom még azt, ami emlékezetemben megmaradt a boldogult nyelv-búvárnak véleményeiről a hunok eredetére nézve. Ezek, valamint a buddhisták hitéről való különös fölfogása spekulációinak legkedveltebb tárgyai voltak. Több ízben hosszasan értekezett velem e tárgyakról, különös említést téve a magyarországi helyek és hegláncok neveinek sanskrit eredetéről. Ismételt kérésem volt hozzá ily alkalomkor, hogy jegyeznél föl ezen véleményeit, de ezt ő mindig megtagadta; homályos sejteléssel említé, hogy egykoron tán hatalmában leszen közzétenni a világ előtt valami biztosabbat, mint pusztá spekulációkat. S minél inkább unszolám, annál tartózkodóbb lett előttem az érintett tárgyakra nézve... Jellemének legbámulatosabb vonása volt: rendkívüli bizalmatlansága oly tárgyakra nézve, melyekben mestere lehetett volna a két világ tudósainak.“ (Dr. Duka Tivadar, Körösi Csoma Sándor dolgozatai, 146. l.)

Dr. Campbell, az angol kormány darjeelingi ügynöke, Csomának utolsó napjaiban és óráiban hű társa, rendkívül érdekes párbeszédet folytatott honfitársunkkal, halála előtt öt nappal, április 6-án. E párbeszéd folyamán így szólt Campbellhez Csoma: „Azon munkában, melyet Ön a Limbukról írt, azon kérdést teszi, ha vajjon a „Hung“ nevezet, mely azon népfaj egyik alosztályának neve, nincs-e összekötetésben az eredeti hunokkal, kik Ázsiában kutatásaimnak tárgyai. Ez valóban különösen felöltő hasonlatosság, de Önnek hungjai egy csekély néposztály, amíg az Ázsiából kiindult nép, mely a magyaroknak előde, nagy nemzet valának.“ Erre én azt jegyeztem meg, hogy a limbui hungoknak eredeti hazája kétségkívül a Himalájáktól északra fekszik, és mivel maga Csoma is ugyanazt hívé a hunok országáról, mindenesetre lehető tehát, hogy a szomszédságunkban lakó hungok ugyanazon nemzet egyik ágazatjául tekinthetők. „Igen, igen — volt

Csoma felelete — nagyon lehető, de én nem hiszem, hogy az úgy van.“ És aztán, mintha inkább szeretne kéjelegni távoleső spekulációkban kedvenc tárgyai fölött, mint véget vetni azoknak, egy közelálló felfedezés által: gyors vázlatát adá azon hitének, mely meggyőzte őt arról, hogy szülőházája miképen jutott az eredeti hunok birtokába, előadván okait, miért követi azokat Közép- és Kelet-Ázsiába. Mindezt ő elmondá a legelragadtatóbb modorban; fájdalom, az elbeszélésnek összefüggése sokkal komplikáltabb volt reám nézve, mintsem hogy azt folyamatosan feljegyezhettem volna. Annyit azonban kivehettem Csomával volt társalgásaimból, amióta őt megismertem, hogy minden reménye hosszú s fáradsalmas kutatásainak végcélját elérhetni abban összpontosult: ha a jugarok országát fölfedezi. Ezen országot meglelni hívé Lassától és Cham tartománytól északkeletre, Kína nyugati hatá-

1. Mongoliai ókori bronz ruhadisz. Hopp F. Múzeum.

2. Tibeti bronz dísz tárgy.

rain; oda eljutni volt végcélja legforróbb óhajításának, s ott, ott hívé föltalálni azon néposztályt (tribe), melyet ekkoráig hasztalanul keresett.“ (Duka, i. m., 143. l.)

Kiderül már ebből a pár idézetből is, hogy Csoma Sándor legkevésbé se volt az az ember, aki távoli népek és helyek magyarázatánál pusztán nyelvészeti okoskodásokra, vagy hiányos történelmi adatokra bízta volna magát. Neki a nyelvismereten kívül szüksége volt a helyismeretre és tárgyismeretre is. Nagy tragédiája az lett, hogy amikor ezt elérni akarta, beteljesült a sorsa.

Csoma legújabb szerencsés utóda a tibetkutatásban, az olasz Giuseppe Tucci, a csodálatos ország nyugati területén összegyűjtött többek közt számos régi bronz tárgyat, amelyek eredménnyel hasonlíthatók össze részben kínai, részben indiai és részben a népvándorláskori keleti beözönlés idejéből származó magyarországi leletekkel. (Artibus Asiae, Vol. XXX, 1.)

Ezeket közölve, egyik keletázsiai kapcsolatokat tárgyaló dolgozatomra hivatkozik, mikor egy mongolországi bronz állatfejet egy mássikkal összehasonlított, melyet ő Tibetben talált. (1—2. kép.)

Egy ékítményesen feldolgozott kígyó esetében már éppen magyarországi példáimra hivatkozik. A gyöngysorszerűen tagolt kígyótestet, a kínai művelődési területhez tartozó keleti Tibetben hasonló szellemben dolgozták fel, mint nálunk, a hunnok és avarok idejében. (3. kép.)

Vishnu napisten szent madara, a garuda, a kígyókkal harcban álló istenállat a legnépszerűbb talizmánok egyike a távol Keleten. Tibetben Kyung a neve. Tucci megszerzett egy aranyozott bronzpéldányt. Én Kaifengben vásároltam egy hasonlót, egy kis „rohadt bolt”-ban, — „in a small rotten shop” — ahogy ott az ószeresek üzleteit nevezik. (4—5. kép.)

Magyarországon Móra Ferenc találta meg Bilisicsen a csőrében gyöngysort tartó madarat, olyan változatban, amelyik nyilván össze-

3. Népivándorlaskori magyarországi bronz szíjveret.

4. Tibeti „Kyung?”-amulett.

5. Kínai garuda-amulett.
Hopp F. Múzeum.

függ egy afganisztáni típusal. Ennek felfedezése pedig a Hackin-féle francia kutató expedíció érdeme. Az afganisztáni emlék iráni jellegű. Abból az időből maradt ránk, amelyikben nálunk a hunnok voltak a helyzet urai.

Egy tibeti sziklaképen az életfának egyik változatát látjuk, nagyjából ábrázolt szigonyszerű ágakkal és gyökerekkel. Ez a legrégebb kínai írásban a fának megfelelő jel. A fa mellett kétoldalt őrtálló madarak szárnya és taraja is ennek megfelelő stílusformát kapott. Mongolországból ismerünk bronzállatokat hasonló agancsal. Egy ott talált példányt Szabó Géza, Pekingben élő hazánkfia, ajándékozott a Hopp Ferenc Múzeumnak. (6—7. kép.)

Az ilyen, sokszor igen messzefekvő területek közti kapcsolatokról tanuskodó emlékekre ma már, még ha egyébként csekély jelentőségűek is, nagy súlyt helyezünk. Egy-egy ilyen emlék érzékelhetőbben, szemléltetőbben és világosabban beszél, mint akárhány írott forrás. Amellett pedig minden történetírónál megbízhatóbb. A stílusformák stíluskényyszerből születnek, ösztönösen és kizárólag csak igazat mondanak. A történetíró lehet megbízható vagy megbízhatatlan. A stílus-

forma kétségbevonhatatlan tükörképe korának. De hét pecséttel elzárt könyv az előtt, aki hozzávaló érzék nélkül jött a világra.

Azonkívül két különböző tanulsággal szolgálhat. Adhat néprajzi felvilágosítást, de adhatja az ellenkezőjét is. Bizonyíthatja valahol egy nép jelenlétét, de bizonyíthatja valamely műveltség elterjedését is, egymástól nagyon különböző népeknél. Külön kritikai érzék kell annak megítéléséhez, hogy a két eset melyikét lássuk fennforogni.

Csoma Sándor életében nem volt még külön tudománnyá fejlesztett néprajz, régészet és művészettörténet. Nehány áziakutató azonban, kik közül csak a 17. századi hollandi Witsent és a később, a poltvai csatában orosz fogságba került svéd tisztet, von Strahlenberget említtem, figyelembe vette már az Északáziában talált régiségeket is. Csoma életében éveket töltött Lahoreban egy brassói születésű orvos, Johann Martin Honigberger, ki Afganisztánon átutaztában érdeklődéssel vette tudomásul az ott nagy mennyiségben található hellenisztikus, a terület régi nevééről, Gandharáról nevezett művészeti emlékeket.

6. Tibeti sziklakép.

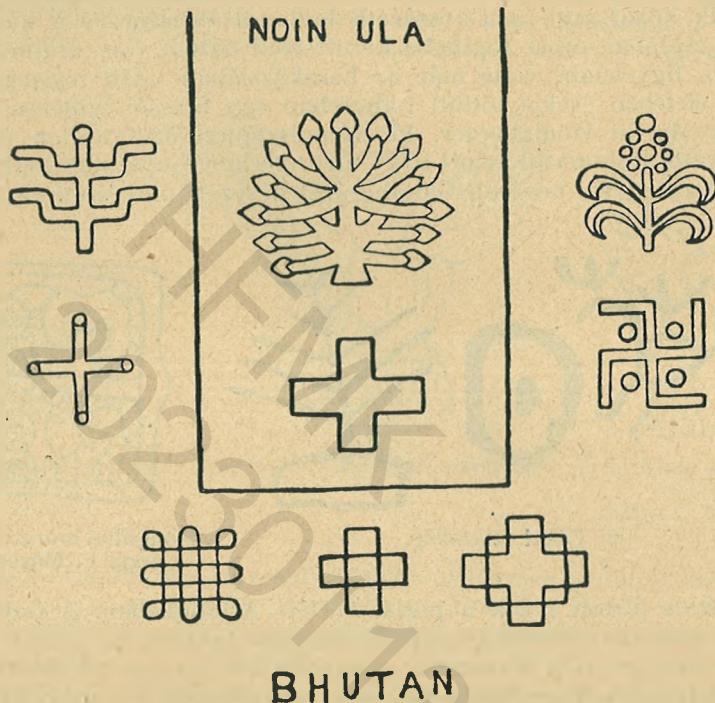
7. Mongoliai bronz ruhadísz.
Hopp F. Múzeum.

Előadást is tartott róluk a párisi Société Asiatiqueban. A Gandhara-kutatás e szerény kezdet óta óriási eredményeket ért el. Világhírű bajnokai lettek az orosz Klementz, az angollá lett magyar Sir Aurel Stein, a német Grünwedel és von Lecoq, a japáni Ohtani, a francia Foucher, az afganisztáni ásatásaival nagy érdemeket szerzett s a második világháborúban kivégzett Hackin és a hasonlóképen Afganisztánt kutató Barthoux. Stein, Grünwedel, von Lecoq és a francia Pelliot Turfánon át, egészen nyugati Kínáig, a tunhuangi Ezer Buddha-barlangtempломig folytatták a kutatást, szóval éppen addig a területig, ameddig Körösi Csoma Sándor szeretett volna eljutni.

Csoma Afganisztánon át érkezett Indiába. Útja Bamiánon át vezetett, ahol, a sziklafalból kifaragva, óriási Buddha szobor emelkedik. Ezt a szobrot látta ő is és tudtommal ő volt az első, aki említést tett róla. Mohammedán környezete nem törődött a nagy bálványképpel. Ő felismerte benne a buddhista művészetet; „Maiglan is megvan még a régi Baktriában, Bamiában, a Cabul és Balk között vezető úton egy kolosszális szobor, sziklába vésvé; közelében van két kisebbmértvű kőfaragvány. Nagyon valószínű, hogy ez Sakyát vagyis Buddhát ábrá-

zolta tanítványaitól környezve, akik festett ábrákban vannak bemutatva jobb és bal felől. Az ábrák hasonlítanak a tibetieknél divatozókhoz s úgy néznek ki, mint a keresztény, különösen a keleti egyházban divatozó képek, ahol a szentek fejét glóriával szokás körülövezni.“ (Duka, i. m., 54. l.)

Az úgynevezett Gandhara-művészet felvilágosít arról, hogy a Perzsián át Indiáig hódító Nagy Sándor utódai alatt hellenisztikus műveltség és művészet terjedt el nemcsak Egyiptomban és Kisázsziában

8. Időszámításunk kezdetéről való mongolországi és jelenkori bhutani szövetminták.

meg Szíriában, hanem Perzsiában, Afganisztánban, Baktrában, Észak-indiában, különösen a Panjabbban és Keleti, azaz Kínai Turkesztánban is. A hellenisztikus művészeti formák terjesztője keleti irányban a buddhizmus volt, mert az volt akkor a legnagyobb és legélénkebb szellemi hajtóerő.

A buddhista emlékek szobordíszte a népek, műveltségek és eszmék mozgalmas életének eleven képét tárja elénk; olyan képet, amelyből jobban lehet olvasni, mint bármely írásműből. Kitűnik belőle, hogyan hatotta át Buddha ábrázolásában a hellenisztikus eszménykép az eredeti indiai felfogást. Hogyan fejlődött a kettő keve-

redéséből az egész Ázsiában érvényesülő buddhista művészet. Milyen megegyezésre vezetett a görögös formaérzés a mongol metszésű szemek földöntúli mosolygó kifejezésével. Hogyan hatotta át ez a két világrészt egységes alkotásba forrasztó stílus a távoli Kína művészetét az ötödik és hatodik században. Hogyan érvényesült e művészet keretében a perzsa típus. Mennyire tudták kifejezni az indohellenisztikus művészek az indiai női szépség eszményképét és milyen szemléletes képet adtak az árja-mongol keveredésű indoszkithákról, kik hatalmukat Északindia legnagyobb részére kiterjesztették.

A hellenisztikus indadisz déli irányban egészen India szívéig, Mathuráig hódított. Itt látható Chastana indoszkitha király szobrán, aki a Krisztus utáni I. században uralkodott. E díszítőművészeti forma nem is fejezte be indiai pályafutását az indoszkitha uralom alatt.

9. Han-korszaki kínai bronz csat.
Hopp Ferenc Keletázsiai Művészeti Múzeum.

Kiállítási anyagunk számos darabja bizonyítja, hogy a sarlós levelű indadisz a tibeti, nepali és bhutani művészetnek mindvégig alap-tényezője maradt. Ugyanez a hellenisztikus inda volt azonban a díszítőművészet legfőbb eleme Kisázsiaiban is a római uralom alatt és nálunk Magyarországon is a római uralmat követő népvándorlás idejében. Egy most kiállított jelenkori bhutani gyapjúterítő (8. kép) életfa-ékítményein is ott díszlenek a sarlós levelek. Ugyanezen a terítőn azonban más életfatípusok megőrizték két évezreden át a kínai Han-korszak (Kr. u. 220) stílusát. (9. kép.) A terítőre varrt kozmikus jelképes keresztet őseit megtalálta Kozloff ezredes a mongolországi Moin Ula hegységben, ugyancsak egy hímzett terítőre varrva (8. kép) egy híressé vált hunnkorszaki kurgánban. Arra figyelmeztet bennünket ez az emlékmű, amire nagy Ázsia kutatóit, akik szem előtt tartják Csoma felfogását: a tényeket beszéltes-sük; keressük fel „a történetek nagy hazáját“, ahogy ő mondta és

tárjuk fel annak emlékeit. Levegőben lógó népnevekkel okoskodni szerencsejáték. A formák viszont az ő néma nyelvükön rengeteget mondanak el annak, akinek van szeme a látásra.

Igaz ugyan, hogy ezek elsősorban arra figyelmeztetnek: Van egy történelem, amit a népek és az egyének csinálnak. Ez az a történelem, ami erőt, erőszakot és vért kíván. De van egy másik is, a hallhatóvá, olvashatóvá és láthatóvá tehető eszmék történelme, amely sokszor a fegyverrel együt, de még többször annak ellenére érvényesül, fölényesebben, ellenállhatatlanabban, igaz ugyan, hogy sokszor észrevétlenebbül, mint a leghatalmasabb fergeteg.

Csoma Sándor arra született, hogy nemcsak népeket, hanem népek fölötti eszméket is kutasson, ahogy azt beteljesültebb időkben született utódai tehették. De ő korán jött a világra és akkor ütött neki utolsót az óra, mikor épen át akarta lépni a nagy küszöböt, hogy első lehessen az újfajta nagyok sorában.

Nagyságához mért szomorújáték lett osztályrésze a sorstól.

A nagyenyedi diák emlékezete

Írta és az Erdélyi Református Egyházkerület Theológiai Fakultásának
évről-évről ünnepélyén elmondta: **Gönczy Lajos.**

A békében töltött 1941—42. tanévre két országos jubileum: *Széchenyi születésének 150 éves, Körösi Csoma Sándor halálának 100 éves* fordulója vetett fényt. Ez a két, egymás mellé került jubileum és általuk egymás mellé került két férfiú mindennél beszédesebben példázza azokat az emberileg teljesen átfoghatatlan távolságokat, azokat az örök ellenmondásokat, amelyeknek szétfeszítő ereje között lett a magyar sors olyan tragikussá és a magyar küldetés olyan dicsőséges, hogy azért a küldetésért érdemes volt és érdemes lesz vállalni azt a sorsot és csakis egy, ilyen küldetés inspiráló tudatával lehet vállalni azt a sorsot.

Széchenyi és Körösi Csoma kortársak voltak. Az a pár esztendő, amellyel az egyik korábban született és a másik később halt meg, semmit sem számít a történelemben. Kortársaknál önként kínálkozik, hogy egymás mellé állítsuk, összemérjük őket és végül is megállapítsuk, melyik volt a nagyobb. Az ilyen egymás mellé állításnak kétségtelenül vannak hasznai. Élesebb világításba kerül mind a kettő és olyan szempontok vetődnek fel, melyek különben nem kerültek volna felszínre. De a párhuzamba állításnak megvannak a maga veszedelmei is. Mert akarva-akaratlanul pártoskodásra, a pártoskodás pedig igaztalan mérték alkalmazására vezet, mint ezt a Széchenyi—Kossuth vita világosan mutatja.

Széchenyit és Körösit nem akarjuk, mert nem is lehet párhuzamba állítani. Nem lehet párhuzamot vonni két vonal között, mely egy pontból kiindulva ellenkező irányba fut. Mintha két, egymástól roppant távolságra eső csillagzaton éltek volna, olyan összemérhetetlen ez a két férfiú. Származásuk, neveltetésük, életük külső keretei, életmunkájuk egész összemérhetetlen. Összemérhetetlenek ők maguk azért, mert *bennük az örök magyarnak kétfelé néző arca: a nyugatra és a keletre néző testesült meg.* De van egy pont, ahol mind a ketten összetalálkoznak: abban a lángoló szeretetben, amellyel mindketten árva népüket akarták szolgálni és abban a hősi elszántságban, amellyel minden akadályon keresztül céljuk felé törtek. Istennek különös kegyelmére ismerünk abban, hogy éppen a mostani időben, amikor nemzeti történelmünknek egyik legválságosabb szakán megyünk át: ennek a két

haláláig hű magyarnak géniusza vet fényt útunkra, tanítva arra a sokszor elfelejtett igazságra: nem a külső egyformaságban, hanem a lélek azonosságában van az igazi, életet és erőt adó egység. Széchenyi, a gazdag római katolikus főúr és Körösi, a földhöz ragadt kálvinista közszékegy, a magyar életnek két ellentétes, annyi keserű testvérharcot vívó pólusa. Ma, százesztendő múltán, van-e valaki, aki magyarságuk szempontjából egyiket a másik elé, egyiket a másikkal szembe merné állítani?

Nem az összemérés és az ennek nyomán támadó értékelés következménye, ha megállapítom: *a mi elmúlt esztendőnket inkább Körösi Csoma határozta meg, mint Széchenyi.*

Ennek egészen egyszerű oka az, hogy Körösi nagyenyedi diák volt, a Bethlen-kollégium diákja. Ez egy döntő jelentőségű tény az életében. Kétségtelen, hogy Széchenyi fejlődésére is mély benyomást gyakoroltak az iskolák, amelyekben tanult, a nevelők, akik irányították. De amikor Széchenyire gondolunk, amikor Széchenyit meg akarjuk érteni, nem kell gondolnunk valamelyik iskolára, amely nélkül az ő egész fejlődését, életmunkáját megérteni nem tudnók. *Körösi mindennek előtt enyedi diák volt*, aki Isten után mindent a kollégiumnak köszönhetett. Enyedi diák, akiben mindenütt, a Himalája tövében is, az enyedi kollégium szelleme élt. Nem véletlen volt, hogy amikor nagy útjára indult, egyik tanára kísérte a város határáig. Ott, abban a kollégiumban, azok által a tanárok által lett Körösi azzá, amivé lett. A kálvinista kollégium puritán nevelése tette őt alkalmassá testileg, lelkileg azoknak a testi nélkülözéseknek vállalására és elhordozására, amelyek között élete lefolyt és azoknak a hallatlan szellemi nehézségeknek a leküzdésére, amelyekkel kutató útján találkozott. Mint a Bethlen-kollégium neveltjéhez van a mi intézetünknek Körösihez különös köze. Mert a mi intézetünk a Bethlen Gábor alapította enyedi theologiai akadémiának Kolozsvárra ültetett hajtása. *A mi nevelésünket éppen úgy, mint a mi célkitűzéseinket döntő módon Bethlen Gábor fejedelemnek az Isten Igéjéből táplálkozó szelleme határozza meg. Ugyanaz a szellem, melynek neveltje és hordozója volt Körösi Csoma Sándor.*

A Körösi-jubileum jó és szükséges alkalom volt arra, hogy az egész magyar reformátusság sokat gondoljon *Nagyenyedre és Enyed koronájára, a Bethlen-kollégiumra és mindarra, amit a kollégiumon keresztül ajándékozott nekünk a kegyelmes Isten.* Jó és szükséges alkalom volt arra, hogy újból és újból felfakadjon a könyörgés ajkainkon: „hord vissza, Uram, a mi foglyainkat!”

Egy Körösi Csoma anekdóta gr. Gyulay Lajos naplójában

Irta : Kelemen Lajos

Gróf Gyulay Lajos 140 kötetre terjedő naplófeljegyzései egyik kötetében megemlékezik Körösi Csoma Sándorról is. Akkor írt róla, midőn 1842. április 11-én történt halála hírére július 29-én megtudta.

„Belőle is kitört az erdélyizmus — írja —, kiindult magyarok felkeresésére, és sanscrit gramatikát írt. Érdekes lesz véghagyományát hallani, melyben reményilem emlékezni fog hazájáról is.

Körösi minden segítség nélkül, úgy tetszik 1820-ban indult el, gyalog, a magyarok felkeresésére. Eppen akkor találkozott vele *Teleki Jóska*, ki mint *deákot* ismerte, — de nem szándékát.

— *Hát hová Körösi úr?*

— *Ázsiába!* — volt a felelet.

Teleki: *Nem ismerek ilyen nevű falut a vidékben...*

Akkor sült ki, hogy milyen nagyszerű terve volt Körösinek, kit gyalog menve találván Teleki, azt gondolta, hogy csak a szomszédba utazik.“

Eddig az anekdóta.

Azonban, ha megvizsgáljuk az anekdotát, akkor kiderül, hogy ilyen formában a leírásakor, ezelőtt száz évvel is inkább csak legenda volt.

Körösi Csoma Sándorról tudjuk, hogy 1819. november végén indult el Nagyenyedről Ázsiába.

Azidótájban két gróf Teleki József élt és szerepelt ebből a nagyszerű családból. Tehát ezekről lehetne szó.

Egyik, gr. Teleki József koronaőr és királyfalvi Roth Johanna fia (1777—1817), aki erdélyi utazásairól érdekes leírást hagyott hátra. *Ez már 1817. április 7-én meghalt.* Mivel Csoma ennek halála után két és fél évvel indult nagy útjára, világos, hogy vele *indulásakor nem találkozhatott.*

A másik gr. Teleki József, László és Teleki Mária grófnő fia (1790—1855). Ő hat évvel volt idősebb Csománál, aki középiskolai és felsőbb tanulmányait eleitől végig Nagyenyeden végezte, — míg Teleki József gr. tanulását a szülői háznál kezdte, csak serdülő ifjú

korában tanult egy ideig Erdélyben, de nem Nagyenyeden, hanem Kolozsvárt, a református kollégiumban. Később ugyan mindketten tanultak Németországban, Tübingában, de különböző években: Teleki 1812—14-ben, Csoma pedig 1815. aug. 1-től 1818. szeptember 5-ig. Tehát innen se ismerhették egymást. Midőn pedig Teleki, az egyetem végezve, hosszabb európai utazás után hazájába visszatért, 1818-tól nem Erdélyben, hanem Budán folytatta külföldi utazásával megszakított pályáját. Azután se Erdélyben működött. Ide csak kormányzónak jött, 1842-ben. Birtokai is főleg Magyarországon s édesanyja után Észak-Erdélyben voltak s aligha volt alkalma Körösi Csoma Sándorral valaha mint gyalogló útassal találkozni. *Az ő indulása idején pedig Teleki József gr., mint kir. helytartósági titkár, Budán működött.*

Az anekdóta párbeszéde valakivel lefolyhatott ugyan; de ez a valaki semmiesetre se a nagyészű és tudós Teleki József gróf, a Magyar Tudományos Akadémia későbbi elnöke, a Hunyadiak korának írója lehetett, aki mindenestre elég jól tudta, hogy Azsia nem falú. De ha a Teleki család terjedelmes családfáját végig kutatjuk és az akkor élt Telekiek birtoklásviszonyait ismerjük, Nagyenyedtől Bukarest felé — amerre Csoma utazott — nem találhatunk Erdélyben olyan Telekit, akivel ezt a találkozást és beszélgetést valószínűsíteni lehetne.

A beszélgetés azonban megtörténhetett mással is. És ha meg, akkor inkább kedélyes évelődésnek, játszi tréfáldásnak, mint tudatlan tájékozatlanságnak lehet tekinteni.

A Csoma-család cimere

Írta: **Keöpeczi Sebestyén József**

E tősgyökeres, háromszéki — illetve közelebről meghatározva — orbai-széki család az Arpádház-kori, gyönyörű freskóiról híres Gelencéről eredt. Innen származhatott át délre, az ötödik székely faluba Kőrösre, melyet ma Csomakőrösnek hívnak, valamint a Mikesek vadregényes fészékébe, Zágonba. Gelencén a család férfiága kihalt, női ágából még élnek. Gelencei volt a család egyik régi, illusztris tagja, Báthori István erdélyi fejedelem s később Lengyelország királyának egyik hős tisztje, Gelencei Csoma Miklós, ki mint katona már Izabella királynét és fiát, János Zsigmondot is szolgálta. E Miklóst Báthori István király a keletporoszországi Marienburgban, a német lovagrend székhelyén, 1575 szeptemberének 13-án kelt díszes, festett címerű oklevelével nemességre emelte. Ez oklevélben fel vannak sorolva Miklós vitéz érdemei. Le van írva, hogy hűségesen szolgálta II. János választott királyt. Azután Báthori Istvánnak is segítségére volt fejedelmi széke elfoglalásában, különösen pedig, mikor Bekes Gáspár megszállta Fogaras várát és vidékét, hadsereget gyűjtött s a Maros mellett, a kerelő-szentpáli kastély közelében megtámadta Báthorit, e Báthorira nézve győzelmes harcban is vitézül harcolva, kiváló szolgálatot tett. Midőn Báthori elhatározta, hogy Lengyelország trónját elfoglalja, Miklósunk a leghűségesebben követte és Landskron várának ostrománál is kitüntette magát.

A címer, amelyet ennyi kiváló érdemeiért kapott, a következő: *Kék pajzsban, cölöpméntén többszörösen hajlott, koronásfejű, szárnyas, szürkészöld kígyó, szájában egy gyermekfőt tartva. Szembefordított, nyílt sisakjának díszé, egy aranypitykével ékített, fekete tatársüveg. A sisak takarója kék-fehér-vörös mindkétfelől.* E címerben — kevés változtatással — Izabella királyné anyai ágról való címére ismerünk (Sforza Bona), vagyis Milánó hercegség, s a Viscontia ismert címerképére. Ez utóbbi ezüst pajzsban koronásfejű kék kígyó, mely egy gyermeket elnyelni látszik. A címerkép lényege azonos, a különbség pedig az, hogy a Miklós vitéz pajzsa nem ezüst, hanem kék, s kígyója szárnyas; Sforza Bona címerének kígyója pedig szárnyatlan.

E nemesség és címeradomány után pár nap hijján két évre, 1577. szeptember 6-án, a Visztula jobb partján, a tengeröbölhöz közel

fekvő — s esténként egy lámpással megvilágított — Lanterna nevű erőd melletti táborban új ármálislevelet kapott Csoma Miklós decurió Báthori István lengyel királytól. E másodízbeni királyi kegyben is vitézségeiért és hűségéért részesült Miklós vitéz. Elkísérte urát hosszú hadjáratában. Részt vett harcaiban. A lázadó danzigiak őrségét leverve, egy sziget elfoglalása alkalmával, a gyalogság támadásánál is kitüntette magát. Az oklevélben le van írva a Lübschau melletti tónál lefolyt ütközet, melyben István király győzelmet aratott. Ebben a véres ütközetben 12.000 főből állott a danzigiak serege. Fegyverekkel, ágyukkal kitűnően fel voltak szerelve, s a terep is inkább nekik kedvezett. Habár Báthorinak csak 2000 katonája volt, részben magyar és különösen székely, a harc vége mégis az lett, hogy a danzigiak

hadseregéből elesett 5000, fegyverestől, zászlóstól elfogtak 1000-et, a többit pedig szétszórták. Csoma Miklós azt a székely csapatot vezette, mely 800 vasas lovast megsemmisített.

Ezen második ármálisban a király Csoma Miklós gelencei kuriáját, mely agilis Mikola György telke és agilis Czakó András belsősége közt feküdt, minden adótól mentesítette. A címeren az a változtatás történt, hogy a kigyót arany színűre festették, különben teljesen olyan maradt, mint az előző ármálison levő. Ezt a heraldikusok címerjavításnak nevezik.

Bár okmányilag nem tudjuk igazolni, hogy Körösi Csoma Sándor Báthori István e derék decuriójának vérszerinti leszármazottja, bátorsága, minden akadályt és szenvedést leküzdő kitartó akaratereje, szorgalma nagyon valószínűvé teszi a kettejük közötti vérségi kapcsolatot.

Mindkét királyi, függőpecsétes, bőrpergamentre írt oklevelet a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum Levéltárában őrzik.

A tibeti buddhizmusról és művészetéről

Irta: **Felvinczi Takáts Zoltán**

A Shakya nemzetségből származott Guatama Siddharta herceg, Suddhodana király és Maya királynő fia Kr. e. 620 körül született Kapilavastuban, egy északindiai kis királyság fővárosában, a nepali határ közelében. Ő lett a buddhizmus megalapítója, miután belátva az emberi élet szenvedésteljes voltát, a magányosságba vonulva önsanyargatás, majd elmélkedés útján elérte a megvilágosodást, Buddhává lett. 543-ban bekövetkezett halála után követői különbözőképpen kezdték magyarázni tanítását, melynek lényege a lét szenvedésteljes mivoltának felismerése, a szenvedéseket okozó vágyak elleni küzdelem, az igazság és erkölcs szabályainak betartása és végül az újjászületések sorozatától való megszabadulás azáltal, hogy egyéni mivoltunk megsemmisüljön és a végtelennel egyesüljön. Kashyapa, a Mester nagy tanítványa, rövid idővel Buddha halála után már zsinatot hívott össze Kushinagarában, ahol megfogalmazták a buddhizmus törvényeit tartalmazó három könyvet, a Tripitakát, vagyis a „Három Kosar“-at, de a nézeteltérések ennek ellenére sem szűntek meg és új szekták keletkeztek. Végül is a Kr. u. 100 körül Jalandharában összehívott zsinaton megtörtént a nagy szakadás. Két nagy iskola alakult ki: a déli (hinayana) és az északi (mahayana). A déli iskola Buddha eredeti tanításához ragaszkodott, mely nem alakította ki az istenség fogalmát. Az északi iskola ezzel szemben kiegészítette a tant a legfőbb lény és más istenségek, különösen pedig a bodhisattvák tiszteletével, akik lemondanak a Nirvánáról, az újjászületések és ennél fogva a szenvedések végtelen egymásutánjától való megszabadulásról azért, hogy osztozzanak a mindenség sorsában, míg abban egy parányi szenvedés is van.

Asangha indiai szerzetes, a Kr. utáni 5. században egyesítette a Mahayana tanokkal a hinduizmusban kifejlődött jogacharát, az egyéni lélek és a világlélek egyesülésének és emberfeletti erő elérésének gyakorlatát az extatikus elmélkedés útján, valamint a varázsigék tanát. A következő század végén azután hozzájárult a Mahayanához a tantrák tana is. A tantrák („értekezések“) kifejtik az istenségek női energiáinak, a shaktiknak a tiszteletét és a nyolc siddhiről szóló tant, amelynek szerzője a nyolc nagy varázsló. A buddhizmusnak ezt a felekezetét terjesztette el Tibetben Kr. u. 643

körül Song-tsen Gam-po király két felesége, kik közül az egyik nepali, a másik kínai hercegnő volt és akiket ma a hívek Tárák alakjaiban tisztelnek. A buddhizmus elterjedésének azonban nagy akadálya volt a tibeti ősvallás, a bon, ami természeti erők, szellemek, démonok tiszteletéből és varázslatok gyakorlásából áll és amelynek ma is van sok híve. Ti-song De-tsen király azonban Kr. u. 747 körül meghívta a tantrikus joga iskola egyik nagy indiai mesterét, Padmasambhavát, kit a tibetiek Rin-pocche néven tisztelnek, aki azután győzelemre is segítette a buddhizmust azáltal, hogy a Mahayana rendszerben, amelyben már is nagy szerepet játszottak a hinduizmusból átvett fogalmak és istenségek, helyet adott az ősi tibeti bon vallás istenségeinek is. Így jött létre a tibeti buddhizmus, amelyet a lámákról, a kolostorokban élő szerzetesek fejeiről lamaizmusnak is nevezünk. Padmasambhava ilyenformán lett a tibeti lamaizmus legrégebbi iskolájának, a nying-ma-pának, vagyis vörössapkás szektának az alapítója. Ennek a szektának a lámái vezették be Körösi Csoma Sándort is a buddhizmus ismeretébe. 1040-ben Atisha hindu pap, a ka-dam-pa szektát, tanítványai Mar-pa pedig a következő században a kar-gyü-pa szektát alapította. Ez utóbbi Mi-la re-pában, a „Hatalmas Szent“-ben tiszteli fő apostolát. A legnagyobb tibeti reformátor azonban Tson-kha-pa volt, a 15. században. Ő alapította a ge-lug-pa, vagyis a sárgasapkás szekta néven ismert felekezetet, amelynek feje később a világi hatalmat is gyakorló Dalai Láma lett.

A mahayana-rendszerben kifejlődött a trikaya, vagyis a Buddha három testéről szóló tan. E szerint a mindenség kezdete az önmagát teremtő Adibuddha, kinek elmélkedő bölcsességéből keletkeztek a Dhyanibuddhák, vagyis a meditáció Buddhái. Ezekből fejlődtek ki a Dhyanibodhisattvák, a világ teremtői. A Dhyanibodhisattvák halandó, azaz emberi megnyilatkozásai a Manushibuddhák, akik bizonyos ideig a földön éltek, mint az emberiség tanítói és egyikük még élni is fog ilyen minőségben. Mindenik Dhyanibodhisattva egy-egy világ teremtője és az ő Manushibuddhája ugyancsak a világnak a tanítómestere. Az első világ Dhyanibuddhája Vairochana és Dhyanibodhisattvája Samantabhadra volt, a másodiknak Dhyanibuddhája Akshobhya, Dhyanibodhisattvája Vajrapani, a harmadiknak Dhyanibuddhája Ratnasambhava, Dhyanimodhisattvája Ratnapani, a negyediknek, vagyis a jelen világnak Dhyanibuddhája Amitabha, Dhyanibodhisattvája Avalokiteshvara, aki a tibetiek hite szerint a Dalai Lámában testesül meg. Manushibuddhája pedig Shakyamuni, vagyis Gautama Buddha. A jövődő világ Dhyanibuddhája Amoghasiddhi, Dhyanibodhisattvája Vishvapani és Manushibuddhája Maitreya.

Mindezeknek a felsőbb lényeknek tisztelete megszámlálhatatlan művészi ábrázolást is eredményezett. Tisztelet tárgyai azonban még az említetteken kívül a lamaizmusban a gyógyító Buddhák, a női bodhisattvák és más női istenségek ú. m. a Tárák, a dhyanibuddhashaktik, a pancharakshák, a dakinik, a négy évszak istennői, a

Lha-mo kíséretéhez tartozó istennők, a „nyolc anya“, a yi-damok, vagyis védő istenek, a hitet védő dharmapalák, a négy égtájat őrző lokapalák, a tettek, a varázslat, a test, a beszéd és a tökéletességek öt nagy királya (mahapancharaja), a nyolcvannégy nagy varázsló (mahasiddha), a csontvázak, a kigyók és a garudák, különböző démonok és boszorkányok, a bardo istennői, különböző kisebbrangú helyi istenségek, angyalok, szellemek és az istenített történelmi személyek. Összesen mintegy háromszázan.

A felsőbb lényeket pedig a lamaista művészek, akik rendszeren papok, vagy emberi alakban — a bodhisattvákat, dharmapalákat stb. ékszerekkel, a buddhákat viszont csak egyszerű köpenyben — ábrázolják, vagy elvont, tantrikus módon, több fejjel, kézzel, lábbal, egyeseket a shaktijukkal együtt, a gondolatábrázolás legszélsőségesebb álláspontjára helyezkedve.

Nepal és Tibet művészete az ottani buddhizmus első korszakában indiai hatás alatt állott. Indiai megalapozottsága végérvényes is maradt. De a kínai befolyással beléje költözött a Középső Birodalom művészete is, áthatva az indiai formákat. A Himalaya-országok és a tibeti fensík tehát keverékművészetet fejlesztettek ki. Alkotásai teljesen kötöttek; vallásos előírások szerint jönnek létre. E művészetben minden jelképes: az alakok különböző álló vagy ülő helyzete (asana), a kézmozdulatok (mudrák), az összes járulékok, a mellékalakok, stb. Minthogy csak vallási fogalmak jelképes ábrázolásáról lehet benne szó (még a testek különböző színei is jelképesek), minden tekintetben konzervatív. Annnyira az, hogy tudományos szempontból végtelenül érdekes módon őriz meg évezredes hagyományokat. De kötöttsége, sőt megmerevedése mellett is nagy művészet. Ha figyelmes szemléletre méltatjuk alkotásait, az átszellemültségig menő tökéletes elmélyedés rengeteg példájára és azokban, mint minden igazi művészetben, egyéni eredményekre is találunk.

Kiállított tárgyak jegyzéke

HFMK
20230113

1. Körösi Csoma Sándor dolgozatai. Összegegyűjtötte és életrajzzal bevezette Duka Tivadar. Budapest, 1885.
2. Theodore Duka, Life and Works of Alexander Csoma de Körös. London, Trübner & Co, 1885.
3. Alexander Csoma de Körös: A grammar of the Tibetan language, in English. Calcutta, Baptist Mission Press. 1834.
4. Alexander Csoma de Körös: A dictionary, Tibetan and English. Calcutta, Baptist Mission Press. 1834.
5. G. Tucci—E. Ghersi, Cronaca della missione scientifica Tucci nel Tibet Occidentale (1933). Roma, Reale Accademia d'Italia, 1934—XII. Ajánlása: „A Csoma de Körös — Pioniere degli studi Tibetani nel centocinquantesimo anniversario della sua nascita“.
6. G. Tucci—E. Ghersi, Kincsös Tibet. Az 1933. évi Tucci-féle nyugat-tibeti tudományos kutatóút krónikája. Fordította Révay József. A Magyar Földrajzi Társaság könyvtára. Szerkeszti Cholnoky Jenő. Ajánlás: „Körösi Csoma Sándornak, a tibeti tudományok úttörőjének, születésének kétszázötvenedik évfordulóján. Budapest, Franklin Társulat.
7. Baktay Ervin: Háromszéktől a Himalájáig. Körösi Csoma Sándor életútja. Budapest, 1942.
8. Cholnoky Jenő: Körösi Csoma Sándor. Budapest, Athenaeum, 1942.
9. Debreczy Sándor: Körösi Csoma Sándor csodálatos élete. Sf. Gheorghe, 1937.
10. Mindszenti Béla: Szkander bég álma. Nemzeti Könyvtár, 66. sz.
11. Felvinczi Takács Zoltán: Buddha útján a távol Keleten. Budapest, Révai testvérek. 1938.
12. Baktai Ervin: A világ tetején. Budapest, Franklin Társulat.
13. Mezőkövesdi Ujfalvy Sándor emlékiratai, az ifjú Körösi Csoma Sándor jellemzésével. Kiállító: Erdélyi Múzeum levéltára.
14. Mezőkövesdi Ujfalvy Sándor emlékiratai. Kiadta Gyalui Farkas dr. Kolozsvár. Erdélyi Múzeum, 1941.
15. Gróf Gyulay Lajos naplója, megemlékezéssel Körösi Csoma Sándorról. 1842.
16. Schöffft Ágoston: Körösi Csoma Sándor képmása. Mellkép, bal arcélnben. Jelzése lent baloldalt: „Élet után rajz. Schöffft“, jobboldalt: Ny: Walzel A. F. Pesten“. Kőrajz.

17. Körösi Csoma Sándor arcképe. Schöffft Ágoston körrajzáról készült fametszet. Ruzs Károly műve. Fénykép.
18. Berán Lajos: Körösi Csoma emlékplakett. Elő- és hátlap. Fénykép.
19. Gy. Szabó Gyula: Körösi Csoma Sándor Képmása. Mellkép vállig, jobb arcélben. Háttérben a Himalaya és a hegyek előterében lent jobboldalt lámakolostor. Jelzése lent baloldalt: „Sz. B. 1942“, a közepén: „Körösi Csoma Sándor 1784—1842“, az alsó szélén: „Fametszet, kézi levonat 4/X Készült halálának századik évfordulóján. 1942. ápr. 11-én. Gy. Szabó Béla.“
20. A Csoma család nemeslevele. Kelt Marienburgban, 1575 szeptember 13. L. Keöpeczi Sebestyén József cikkét: „A Csoma család címere“.
21. A Csoma család második nemeslevele. Kelt a vizstulamenti Lanterna erőd melletti táborban, 1577 szeptember 6. L. K. Sebestyén J. fenti cikkét.
22. *Csomakörösi képek.* A. Csomakörös látképe. — B. Csomakörös református temploma. — C. A templom és a parochia. — D. A templom belseje Körösi Csoma Sándor emléktáblájával. — E. A Körösi Csoma Sándor adatait tartalmazó keresztelési könyv 16. oldala a tudós keresztelési adataival. (1784, IV, 4.) — F. A Körösi Csoma Sándor közművelődési háznak szánt telek. — G. Körösi Csoma Sándor szülőházának környéke. — H. Körösi Csoma Sándor leégett szülőházának helye.
23. Körösi Csoma Sándor szülőháza és a csomakörösi református templom. Az Új Magyarország 1942. ápr. 26-i számában közölt rajz.
24. A csomakörösi református templom, amelyben Csoma Sándort 1784. ápr. 4-én megkeresztelték. Fénykép.
- 25—A Falurészlet Csomakörösről. A ház, melyben Csoma nevelkedett. Fénykép.
- 25—B Falurészlet Csomakörösről. A megjelölt helyen állt Csoma szülőháza. Fénykép.
- 26—A Csomakörösi strandkalapkészítés. Fénykép.
- 26—B Csoma-korabeli jellegzetes székely ház. Fénykép.
- 26—C Csoma szülőházának kertje. Fénykép.
- 27—A Csomakörösi szitavászonszövés. Fénykép.
- 27—B Szitakéreg készítése Csomakörösön. Fénykép.
28. Nagyenyed. Fénykép.
29. Az „Asiatic Society of Bengal“ épülete Calcuttában. Itt dolgozott Körösi Csoma Sándor 1831—1835-ben.
30. Körösi Csoma Sándor sírja Darjeelingben. Fénykép.
31. A darjeelingi temető Körösi Csoma Sándor sírjával. Fénykép.
32. A zanglai kolostor, ahol Csoma lakott 1823—24-ben. Fénykép.
33. A Beech-Wood House Darjeelingben. Itt halt meg Körösi Csoma Sándor. Fénykép.
34. Körösi Csoma Sándor sírja Darjeelingben. Fénykép. F. Takáts Z. felvétele.

35. A Dorjelinggágon szentély Darjeelingben. Fénykép. F. Takáts Z. felvétele.
36. Darjeelingi típusok. Fénykép. F. Takáts Z. felvétele.
37. Afghan tevekaraván Peshawarnál. F. Takáts Z. felvétele.
38. Körösi Csoma Sándor két levele James Prinsephez az Asiatic Society titkárához. Az egyiknek első, a másiknak utolsó lapja. Fénykép.
39. Körösi Csoma Sándor kézírata: magyar—tibeti szóegyeztetések. Fénykép.
40. A buddhizmus ismertetése tibeti nyelven. Fénykép.
41. Tibeti teológiai munka: „A válaszok tengerére induló csónak.” Fénykép.
- 42—A Tibeti nyelvtani munkák ismertetése. Fénykép.
- 42—B Orvosi munka ismertetése „A rumi Szkender bég” (Körösi Csoma Sándor) kérésére írta a zanskari Bcun pa sans rgyas phun chogs. Fénykép.
43. *Parmelia Körösi-Csomae*. Körösi Csoma Sándor neve tiszteletére elnevezett zuzmó. Kiállítja dr. Györfly István egyetemi tanár. (Kolozsvári Egyetemi Általános Növényzeti Intézet.)
44. *Buddha-fej töredéke*. Kloritpala. (Himalaya-pala.) Gandhara (Panjab.) Kr. u. 1—2. század.
45. *Buddha-szobor feje*. A szemek metszése mongoloid. A hullámos hajfürtök helleniszfikus jellegűek. Hasonló sajátságok jellemzik a 4—5. században Északkeletben alkotott típusokat. Kloritpala. (Himalaya-pala.) Gandhara. (Panjab.) Kr. u. 3. század?
46. *Hellenisztikus oromfaltöredék* egy sztupáról, amorettekkel, Buddha ülő alakjával, a kérlelő Brahmával, inda- és levél-díszsel és az oromfal felett ívelő párkány alsó sarkán griffmadár fejével. Kloritpala. (Himalaya-pala.) Gandhara. (Panjab.) Kr. u. 1—2. század.
47. *Buddha két prédikációja*. Dombormű egy sztupáról. Két egymás feletti mezőben álló alakok, a középen Buddha. Két oldalt két-két alak. Kloritpala. (Himalaya-pala.) Gandhara. (Panjab.) Kr. u. 1—2. század.
48. *Indra felkéri Buddhát a tan hirdetésére*. A középen, a bodhi-fa alatt Buddha ülő alakja. Jobb oldalán Indra töredékes álló alakja. Baloldalt Brahma képe letört. Dombormű egy sztupáról. Kloritpala. (Himalaya-pala.) Gandhara. (Panjab.) Kr. u. 2—3. század.
49. *Domborműves sztupatöredék*. Félkörös szakasz. Korinthizáló oszlopok között Buddha alak ülő helyzetben, két oldalán egy-egy hívővel. A középső mezőben a két mellékalak Brahma és Indra. Kloritpala. (Himalaya-pala.) Gandhara. (Panjab.) Kr. u. 1—2. század.
50. *Domborműves friztöredék egy sztupáról*, három ülő Buddha alakkal öt bodhi-fa közt. Kloritpala. (Himalaya-pala.) Gandhara. (Panjab.) Kr. u. 1—2. század.

51. *Friztöredék*. Két Buddha, közöttük egy bodhisattva és jobboldalt egy töredékesen fenmaradt második bodhisattva ülő alakjával. Baloldalt korinthizáló pillér. Kloritpala. (Himalaya-pala.) Gandhara. (Panjab.) Kr. u. 2—3. század.
52. *Buddha-szobor balkeze*, amely a köpeny (sanghati) esücskét tartja. Kloritpala. (Himalaya-pala.) Gandhara. (Panjab.) Kr. u. 2—3. század.
53. *Hívők Buddha környezetéből*. Domborműtöredék egy sztupáról. A Buddha balján csoportosult hívek, köztük Indra, kezében a villámmal. Kloritpala. (Himalaya-pala.) Gandhara. (Panjab.) Kr. u. 1—2. század.
54. *Hívek Buddha környezetéből*. Domborműtöredék egy sztupáról. A Buddha balján csoportosult hívek, köztük trónszéken ülő fejedelem; kezében lótuszvirág. Kloritpala. (Himalaya-pala.) Gandhara. (Panjab.) Kr. u. 1—2. század.
55. *Bohisattva Buddha környezetéből*. Domborműtöredék egy sztupáról. Kloritpala. (Himalaya-pala.) Gandhara. (Panjab.) Kr. u. 1—2. század.
56. *Hívő Buddha környezetéből*. Domborműtöredék. Kloritpala. (Himalaya-pala.) Gandhara. (Panjab.) Kr. u. 1—2. század.
57. *Két hívő Buddha környezetéből*. Töredékes dombormű. Kloritpala. (Himalaya-pala.) Gandhara. (Panjab.) Kr. u. 1—2. század.
58. *Hellenisztikus bacchusi jelenetek*, korinthizáló oszloppal és sakk-táblaszerű frizzel. Domborműtöredék. Kloritpala. (Himalaya-pala.) Gandhara. (Panjab.) Kr. u. 1—2. század.
59. *Bacchusi jelenet*. Domborműtöredék. Hellenisztikus palmetták közt két birkózó és egy csészét tartó meztelen ifjú. Kloritpala. (Himalaya-pala.) Gandhara. (Panjab.) Kr. u. 1—2. század.
60. *Maitreya Buddha*. Töredékes dombormű. Kloritpala. (Himalaya-pala.) Gandhara. (Panjab.) Kr. u. 1—2. század.
61. *Maitreya Buddha*. Széken ülő alak, balkezeiben a kalasha. Kloritpala. (Himalaya-pala.) Gandhara. (Panjab.) Kr. u. 2—3. század.
62. *Indra alakjának töredéke* egy domborműves sztupáról. Kloritpala. Gandhara. (Panjab.) Kr. u. 1—2. század.
63. *Hellenisztikus fej gyöngysoros diadém*mel és fülbevalóval. Domborműtöredék. Kloritpala. (Himalaya-pala.) Gandhara. (Panjab.) Kr. u. 1—2. század.
64. *Ivben hajló párkánytöredék*, kilenc mellképpel. Kloritpala. (Himalaya-pala.) Gandhara. (Panjab.) Kr. u. 1—2. század.
65. *Hellenisztikus párkánytöredék*. Korinthizáló gyámok közt a középben szárnyas oroszlán, kétoldalt egy-egy fönix. Kloritpala. (Himalaya-pala.) Gandhara. (Panjab.) Kr. u. 1—2. század.

- 66—67. *Friz-töredékek*. Oszlopok közt fülkék és ezekben imádkozó és áldozatot hozó alakok. Az építészeti formák eredeti indiai, az alakok indohellenisztikus stílusban. Kloritpala. (Himalaya-pala.) Gandhara. (Panjab.) Kr. u. 1—2. század.
68. *Friz-töredék*. Indiai jellegű fülkében áldozatot hozó indohellenisztikus alak. Mellette oszloptöredék. Az oszlopfőn észak-ázsiai jellegű zsugorított állatalakok. Kloritpala. (Himalaya-pala.) Gandhara. (Panjab.) Kr. u. 1—2. század.
69. Bodhisattva. Iráni jellegű dombormű töredéke. Fej és törzs. Kloritpala. (Himalaya-pala.) Gandhara. Kr. u. 6. század?
70. Lótusztrónon ülő Buddha dicsfényvel. Sztukko, festés nyomai-
val. Gandhara. (Taxila?) Kr. u. 4. század?
71. Buddha-fej. Sztukko. Gandhara. (Taxila?) Kr. u. 4. század?
72. Buddha-fej. Sztukko. Gandhara. (Taxila?) Kr. u. 4. század?
73. Buddha-fej. Töredék. Sztukko. Gandhara. (Taxila?) Kr. u. 4. század.
74. Buddha-fej egy domborműről. Sztukko, festés nyomai-
val. Gandhara. (Taxila?) Kr. u. 4. század?
75. Bodhisattva töredékes feje. Sztukko, festés nyomai-
val. Lelőhely: Sphola stupa a Khaiber szorosban. Kr. u. 4. század?
76. Apsara (angyal) kötényében virágokkal. Domborműtöredék.
Sztukko. Gandhara. (Taxila?) Kr. e. 4. század.
77. Párkánytöredék oroslánfejjel és pálmaággal. Sztukko, festés nyo-
mai-
val. Gandhara. (Taxila?) Kr. u. 4. század?
78. Hellenisztikus férfi fej. Töredék egy domborműről. Sztukko, fes-
tés nyomaival. Gandhara. (Taxila?) Kr. u. 4. század.
79. Női fej. Sztukko. Gandhara. (Taxila?) Kr. u. 4. század?
80. Bajszos férfi feje. Töredék. Mongol-ária keveréktípus. Sztukko.
Gandhara. (Taxila?) Kr. u. 4. század?
81. Vishnu szobor feje. Kőfaragvány. Bengal. Pala-korszak. 10—11.
század. A nepali és tibeti lamaista művészet stílusának kifej-
lődésére Bengal Pala- és Sena-korszaki művészete döntő ha-
tást gyakorolt.
82. *Vajradhara* Adibuddha (a mennykőhordozó). Aranyozott bronz.
Tibet. 16—17. század.
83. *Amitayus* Dhyanibuddha (a végtelen élet). Aranyozott bronz.
Nepal. 15—16. század.
84. *Amitabha* Dhyanibuddha (a végtelen fényesség). Aranyozott bronz.
Tibet.
85. *Amitayus* Dhyanibuddha (a végtelen élet). Aranyozott bronz
türkiz berakással. Tibet. 17. század.
86. *Amitayus* Dhyanibuddha (a végtelen élet). Aranyozott bronz.
Kína. 18. század.
87. *Amitayus* Dhyanibuddha (a végtelen élet). Aranyozott bronz.
Kína. 18. század.
88. *Amitabha* Dhyanibuddha (a végtelen fényesség). Aranyozott bronz.
Mongolország.

89. *Shakya Muni Manushibuddha*. Fafaragvány. Nepal. 16. század, vagy régibb.
90. *Shakya-muni Manushibuddha*. Aranyozott bronz. Nepal. 18. század.
91. *Shakya-muni Manushibuddha*. Aranyozott bronz. Tibet. 17. század.
92. *Gautama Buddha*. Hegyi kristály. Nepal. Kora ismeretlen.
93. *Buddha Baishajyaguru* (a legfőbb orvos). Aranyozott bronz, kékre festett hajjal. Kína. 17. század. Kiállító Dr. Fábíán tanársegéd.
94. *Avalokiteshvara* Dhyani-bodhisattva (a könyörületes tekintetű). Bronz, türkiz, korall, lapis lazuli és zafir berakással. Nepal. Kora ismeretlen. (14. század?)
95. *Sadaksari*. Avalokiteshvara Dhyani-bodhisattvának az a megjele- nése, amelyik a dalai lámában megtestesül. Aranyozott bronz. Tibet. Kora ismeretlen. Tantrikus ábrázolás.
96. *Manjunatha*, Manjushri Dhyani-bodhisattva egyik alakja. Aranyo- zott bronz. Nepal. 18. század. Kiállító Báró Hatvany Bertalan. Tantrikus ábrázolás.
97. *Manjugosha*, Manjushri bodhisattva egyik alakja. Bronz türkiz és lapis lazuli berakással. Nepal. 16. század? Tantrikus ábrázolás.
98. *Manjushri* Dhyani-bodhisattva. Aranyozott bronz. Nepal. 18. szá- zad. Tantrikus ábrázolás.
99. *Vasudhara* (a Bőség). Női bodhisattva. Aranyozott bronz. Nepal. 18. század? Tantrikus ábrázolás.
100. *Sitata* (fehér Tara). Aranyozott bronz, türkiz, smaragd és bril- liáns berakással. Tibet. 16—17. század.
101. *Syamata* (zöld Tara). Festett bronz türkiz berakással. Tibet. Kora ismeretlen.
102. *Syamata* (zöld Tara). Aranyozott bronz. Nepal. 15. század?
103. *Ekajata* (kék Tara)? Aranyozott bronz, türkiz, almandin és lapis lazuli berakással. Tibet. 18. század. Tantrikus ábrázolás.
104. *Hevajra yidam* (az örökös mennydörgés) shaktijával. Tantrikus ábrázolás. Aranyozott bronz. Nepal. 18. század.
105. *Dharmapala*. Aranyozott bronz. Kínai munka Tibet, vagy Mongol- ország részére. 18. század? Tantrikus ábrázolás.
106. *Mahakala* védőistenség (a „Nagy Fekete“). Bronz. Nepal. 17—18. század. Tantrikus ábrázolás.
107. *Milaraspa* (Milarepa). Aranyozott bronz. Tibet. 16—17. század.
108. *Vajrasattva* Adibuddha (a „Mennydörgés Lelke“), a vörös sapkás szekta által ősi teremtőként tisztelt dhyani-bodhisattva, shakti- jával yab-yum („apa-anya“) helyzetben. Tantrikus ábrázo- lás. Thang-ka (zászlóra festett kép). Nepal vagy Tibet. Tan- trikus ábrázolás. 17. század.
109. *Amitayus* Dhyani-buddha (a végtelen élet). Thang-ka (zászlóra festett kép). Tibet. 18. század.
110. *Shakya Muni Manushibuddha* (a Shakyák bölcse). Thang-ka (zászlóra festett kép). Tibet. 18. század.

111. *Bhaisajyaguru* Buddha (a legfőbb orvos). Thang-ka (zászlóra festett kép). Tibet. 18. század?
112. *Ratnapani* Dhyani bodhisattva. Thang-ka (zászlóra festett kép). Nepal. 14. század?
113. *Avalokitesvara* Dhyani bodhisattva (a könyörületes tekintetű). Thang-ka (zászlóra festett kép). Tibet. 17—18. század.
114. *Sarasvati* női bodhisattva (a melodikus hang). Thang-ka (zászlóra festett kép). Tibet. 17. század.
115. *Sitatara* (Fehér Tara). Thang-ka (zászlóra festett kép). Tibet. 17. század.
116. *Sitatara* (Fehér Tara). Thang-ka (zászlóra festett kép). Tibet. 17. század.
117. *Simhavaktra dakini*. (Az oroslánfejű.) Thang-ka (zászlóra festett kép). Tibet. Valószínűleg a 17. századból, de a T'ang-korszak (618—906) nagy mesterei, nevezetesen Wu Taotze hagyományainak hatása alatt. Tantrikus ábrázolás.
118. *Jambhala* yidam. Thang-ka (zászlóra nyomtatott kép). Fameszel. Tibet vagy Nepal. Kora ismeretlen.
119. *Vajrabhairava* (a halál legyőzője) shaktijával yab-yum („apanyanya”) helyzetben. Thang-ka (zászlóra festett kép). Tantrikus ábrázolás. Tibet. 17. század. *Katalógus szám: 6307*
120. *Vajrabhairava*. (Yumantaka. A halál legyőzője.) Thang-ka (zászlóra festett kép) a kelettibeti Lamayang-kolostorból. 17. század. Tantrikus ábrázolás.
121. *Shamvara* yidam (a legnagyobb boldogság) mandalája (az istenség idézésére szolgáló rituális képe). Thang-ka (zászlóra festett kép). Tibet. 17—18. század. Tantrikus ábrázolás.
122. *Rahula* arhat, Gautama Buddha fia. Thang-ka (zászlóra festett kép) a kínai Ming-korszak (1368—1644) stílusában. Tibet. 17. század.
123. *Tson-kha-pa*. Thang-ka (zászlóra festett kép). Tibet. 17—18. század.
124. *Ereklyetartó chorten*. (Stupa.) Aranyozott bronz, türkiz berakással. Nepal vagy Tibet. Kora ismeretlen.
125. *Ereklyetartó chorten*. (Stupa.) Aranyozott bronz, türkiz és korai berakással. Egyik oldalán, ékítményes keretben, Buddha Shakyamuni festett képe. Tibet. 18. század?
126. *Nyolcszögletes doboz*. Fedelén sarlós levelű indák közt Amoghapasha (Avalokitesvara), jobbján és balján egy-egy szerzetes, a nyolc buddhista jelvény (fehér ernyő, két hal, tengeri csiga, lótusz, zászló, váza, kerék, végtelen fonadék), elefántok, majmok, tehének, özek, madár, tigris; oldalán apsarák és gandharva, a négy égtáj királyai (Vaishravana, Virudhaka, Dhritarashtra, Virupaksha) és majmok. Nepal. 18. század.
127. *Doboz domborított ezüstlemezről*, fedelén filigran munkával; türkiz, koral, lapis lazuli stb. berakással: garudák, naginik, chintamani stb. Nepal. Kora ismeretlen.

128. *Vizhintő*. Helyenként aranyozott ezüst. Nepal. 18. század?
129. *Füstölő*. Arannyal tausirozott, áttört művű kovácsolt vas. A fedelén sarlós levelű indák és középen virágokból szerkesztett triskele. Nepal vagy Tibet. Kora ismeretlen.
130. *Kerek talizmán-doboz*. Domborított bronzlemez. Alján elefánt a chintaminival, fedelén lótusz, négy őz, a buddhista jelvények és indák. Nepali munka. Kora ismeretlen.
131. *Nyakék*. Domborított ezüstlemezekből (20 tag), amelyeket összefonódó indák és palmetták díszítenek. A 18 közbülső lemezen lótuszszimbó alakú függők. Sikkim. 19. század?
132. *Láma-süveg*. Aranyozott bronzlemez. Három egymás fölé sorakozó szakaszon, ékítményes keretekben 16 Buddha, bodhisattva, Tara és Sarasvatí ábrázolással, amelyek külön lemezek és kapesokkal vannak a süvegre erősítve. Nepal.
133. *Láma-sisak*. Aranyozott bronzlemez, ékkő és üveggerakással és három egymás fölé sorakozó szakaszon öntött bronz domborművekkel, melyek díszes keretben boddhisattvákat, védő istenségeket és buddhista jelképeket ábrázolnak. Eredetileg 30 dombormű volt, amelyek közül csak 18 maradt meg. Nepal.
134. *Díszes tok evőpálcák tartására*. Ékítményes oldalán, áttörtművű kivitelben, sarlós levelű indák közt sárkányok, fénix és őz. Arannyal tausirozott vas. Az állatalakok kínai jellegűek. Az indák megőrizték népvándorláskori jellegüket. Tibet. 16—17. század.
135. *Díszes hengeres tok evőpálcák tartására*. Áttörtművű kivitelben. Kínai jellegű indák közt sárkányok és madarak. Arannyal tausirozott vas. Tibet. 18. század?
136. *Kerek lapos kulacs* ezüsttel és arannyal tausirozott vaslemezéből, bronzverettel. Tibeti-kínai határterület. 18. század.
137. *Kanna vésett dísszel* és plasztikusan kiképzett fogantyúval. Oldalán, fedelén és egyenes csövén lótuszvirágok és levelek. Fogantyúján tigris- és sárkányfej. Perzsia.
138. *Amulet*. Garuda hátán ülő Vishnu, hét nágából álló dicsfényvel. Aranyozott ezüst lemez türkiz berakással és türkizkék megzöld üvegyöngy-függőkkel. Nepal. 18. század?
139. *Makara-fej*. Aranyozott bronz dísz egy szék karjáról. Nepal. Kora ismeretlen.
140. *Amulet*. Holdsarlóban Garuda hátán ülő Vishnu, nágából álló dicsfényvel. Arany lemez és sodrony, türkiz, lapis lazuli, korall és színes üveg berakással, meg arany és igazgyöngy függőkkel.
141. *Gahu*. (Amuletdoboz.) Négyszögletes. Minden oldalán egy-egy félrozetta. Aranyozott ezüst. Türkiz és üveggerakás. Nepal.
142. *Gahu*. (Amuletdoboz.) Négyszögletes. Minden oldalon egy-egy félrozetta. Rossz ezüst, türkiz berakással és a fedelén filigrán indákkal. Nepal.

143. *Gahu.* (Amuletdoboz.) Három tagból áll. A középső négyszírmű lótuuszalakú. Fedőlapján türkizzel berakott és aranyozott filigránból készült lótuuszpalmetta és indák. Ezüst. Nepal.
144. *Gahu.* (Amuletdoboz.) Négyszögletes. Minden oldalán egy-egy fél-rozetta. Fedelén, filigrán indák közt lótuusz-ékitmények. Ezüst, türkiz, korall és ékkőberakással. Nepal.
145. *Gahu.* (Amuletdoboz.) Arany. Közepén karneolból faragott Ganesha. Körülötte két sorban kisebb és nagyobb ékkövek. Nepal.
146. *Gahu.* (Amuletdoboz.) Arany. Négyszögletes. Fedelén sarlós levelű indák, lótuusz-bimbók és virágok. Fedelének közepén türkizből faragott Durga. Körülötte rekeszekben ékkövek. Nepal.
147. *Gahu.* (Amuletdoboz.) Négyszögletes tok. Egyik végén henger, türkizzel kirakott rozettával. Aranyozott felületének közepén türkizzel, korállal és más ékkövekkel kirakva rozetta és körülötte a 8 buddhista jelvény.
148. *Egy pár Gahu.* (Amulettartó.) Kerek doboz, levélalakú függvénynyel. A korongalakú rész körkörösén kifejesztett lótuusz-rozetta, türkiz, korall és különböző ékkő berakással. Az alsó tagon, hasonló kivételben, garuda és lótuuszpalmetták. Nepal.
149. *Gahu.* (Amuletdoboz.) Hengeres tok, egyik végén nagy korong. Felülete körkörösén kifejesztett rozetta. A másik végén kis korong lótuusz-bimbókkal, lametákkal és a közepén türkizgyönggyel. A nagy korongon különböző ékkövek. Nepal.
150. *Egy pár hajtű.* Lótuuszkehelyben, körkörösén sorakozó aranyozott ezüst keretben, türkizzel, korállal és más ékkövekkel kirakott lótuuszrozetta és szírmok. Nepal.
151. *Egy pár ezüst függő.* Lépcsőzetes keretben, spirális ékitmények közt türkiz-berakás. Öt láncon rombusz-alakú tokocskák rozettákkal. Sikkim.
152. *Ezüst nyitott karperec.* Két végén lótuusz-bimbó ékitmény. Sikkim.
153. *Függő.* Aranyozott ezüst. A felső horgos részen chintamanai-alakú keretbe helyezett, türkizzel kirakott lótuuszrozetta. Alatta két lótuusz-molívumos és granulált tok között korallgyöngy. Legalól türkizkék üveggyöngy. Nepal.
154. *Egy pár ezüst fülbevaló.* A felső horgos részen türkiz chintamani ezüst keretben. Alatta egy felső nagyobb és egy alsó kisebb, lótuusz-ékitményes tok között korallgyöngy. Nepal.
155. *Egy pár bokaperec* táncosnők részére. Bronz. Északindia. Kora ismeretlen.
156. *Domborított bronzkorong* az újjászületés végtelen folyamatát jelentő fonadékkal, borszizzal, hozzácsatolva hat tokból álló amulettartó és ez utóbbihoz függesztve hat sor kauri. Tibet. Kora ismeretlen.

157. *Bronz nyaklánc* csecsemők hordozására, népvándorláskori hellenisztikus eredetű indadísszel. Nepali munka Darjeelingsből. Kora ismeretlen.
158. *Festett jadeitcsésze*. Kínai munka Tibet számára. 18. század?
159. Két bronzcsat az életfa geometrikusan levezetett képével. Kína. Han-korszak. Kr. e. 206—Kr. u. 220.
160. *Tantrikus bodhisattva-fej*. Aranyozott domborított bronzlemez. Nepal. 17. század?
161. *Dicsfény*. Aranyozott domborított bronzlemez. Közepén lótusz, kétoldalt egy-egy szárnyas oroszlán. Ezek fölött egy-egy makara és indák. Fent a közepén garuda két naginival. Nepal. 17. század?
162. *Dicsfény*. Aranyozott domborított bronzlemez. Tetején Kirtimukha, szájában nagákkal, indák és lent kétoldalt egy-egy makara. Nepal. 18. század.
163. *Kerek fatálca lakkfestéssel*. Vörös alapon kék, fehér és arany virágok. A kereten hasonló jellegű vörös, kék és sárga virágok, arany alapon.
164. *Kerek fatálca lakkfestéssel*. Halványsárga alapon vörös, kék, sárga és arany rózsák és egyéb virágok. Kashmir.
165. *Kerek fatálca*, arany, vörös, fehér, zöld és kék lakkfestéssel. Indákból, palmettákból és ciprus-motivumokból szerkesztett rozetta. A felhajló perem lótuszsziromok levezetett alakjaiból áll. Kashmir.
166. *Kerek fatálca*, arany, vörös, fehér, zöld és kék lakkfestésű díszszel. Indákból és ciprus-motivumokból szerkesztett rozetta. A felhajló perem lótuszsziromok levezetett alakjaiból áll. Kashmir.
167. *Csempe*, vörös, sárga és zöld mázas, arabeszk-dísszel. Kashmir. Kora ismeretlen.
168. *Kashmirkendő*, vörös, kék, sárga és fehér csíktalpon szőtt és részben hímzett ékítmények: indák és rozetták. A közepén világossárga korongban hasonló jellegű, ciprusokkal kombinált dísz. A négy sarokban egy-egy hasonló jellegű negyedkorong. — Kashmir művészetében az indadísz általában az iráni-hellenisztikus sarlós levelű indaékiékményre vezethető vissza.
169. *Kashmirkendő*, fehér alapon vörös, kék és zöld szálakkal szőtt virágokból összeállított ciprus-motivumokkal.
170. *Sárga kashmirkendő*, vörös, zöld és kék fonállal szőtt virágokból álló ciprusmintákkal.
171. *Fehér kashmir terítő*, kék, vörös, fekete és sárga fonállal szőtt kerettel, amelyben virágok és madarak foglalnak helyet.

172. Kashmirkendő, fehér alapon vörös, kék és zöld szálakkal szőtt, vázákból kiugró virágokból összeállított ciprusmotívumokkal.
173. *Kashmirszővet*, kék, vörös, zöld és szürke indákkal, palmettákkal és különböző virágokból álló cipruséktéményekkel.
174. *Kashmirkendő*, Vörös alapon, sokszínű virágos hímzett arabeszk-dísz. Kiállító F. Takáts Zoltán.
175. *Kashmir szalag*. Fehér alapon epervörös, fekete és sárga szálakkal hímzett ciprus- és kagylóminták.
176. *Kashmir szalag*. Epervörös alapon, hasonló színű, fekete, sárga és halványzöld szálakkal hímzett ciprus- és lótuuszminták.
177. *Kashmir szövet*. Nyers alapon vörös, rózsaszín, zöld, sárga és fekete szálakkal hímzett, virágos indákkal kombinált ciprusminta.
178. *Kashmir szövet*. Sárga alapon kék, zöld, vörös, fekete és fehér selyemszálakkal hímzett ciprusminta.
179. *Kashmir szövet*. Vörös alapon gazdagon kifejlesztett, hímzett fekete ciprusminta.
180. *Selyembrokát*. Epervörös alapon fekete, sárga és ezüstszálakkal hímzett csokrok. Perzsia.
181. *Selyemkendő*, vörös, kék és sárga csikos mintákkal, amelyeket a minták szerint előre festett szálakból szöttek. Török. Kiállító Dr. Maklai Lászlóné.
182. *Kék selyemterítő*, láncöltéssel hímzett fehér csokrokkal. Sziria. Kiállító: Dr. Maklai Lászlóné.
183. *Fehér vászon szári vörös és zöld selyemhímzéssel*. Ciprusfából levezetett minták. Északindia.
184. *Barna vászonterítő*, sűrű aranysárga selyemhímzéssel. Négyszögekben geometrikus idomokká egyszerűsített virágkelyhek és a keretek mentén levelek. A belső keskeny szegélyben vörös, kék és zöld háromszögekkel tarkított zegzúgos minta. A két külső széles szegélyen aranysárga csikok fogazatos széllel. Északindia.
185. *Zöld selyemkendő* szvasztikákból, ciprusokból, indákból és rozettákból kifejlesztett, gazdag, varrottas vörös dísszel. Ez utóbbinak láncöltéses munkája, megfelel a kalotaszegi varrottasokénak. Északindia.
186. *Hímzett női ruhadarab*, kerek tükörbetétes fonadékokkal és rozettákkal, narancssárga, bronzszínű, fehér, sötétlila, fekete és zöld színekben. A kivarrás munkája legnagyobbbrészt megfelel a kalotaszegi varrottasokénak. A széleken selyembojtok a fenti színekben.
187. *Hímzett női ruhadarab* tükörbetétes rozettákkal. A kivarrás legnagyobbbrészt láncöltéses és megfelel a kalotaszegi varrottasok munkájának. A szegélyen fonadékok. Alapszín lila, a kivarrótt dísz aranysárga, bronzszínű, sötét lila, fekete és fehér selyem. A széleken hasonló színű, zöld és vörös selyembojtok.

188. *Három darabból összevarrt, csíkolt, szőtt gyapjútakaró*, vörös, kék, zöld, sárga és barna színekben. Kivarrt dísz: a középső darabon kereszttek, szvasztikák (részben egybefűzve), életfák, melyeknek geometrizált típusa már a kínai Han-korszakból ismeretes, jelképes fonadékok, rozetták, virágcsokrok, változó háromszögekből álló minták; a jobb- és baloldali darabon meander, virágcsokrok, kínai shou-jelek (a hosszú élet jelképei), háromszögekből összeállított ékítmények, rombusz-ékítmények és különböző életfák. Ez utóbbiakból két sor a népvándorláskori hellenisztikus indadísz sarlós leveleihez hasonló ágakkal.
189. *Gyapjúkendő*. Kék, sárga, vörös, zöld és fehér csíkokra oszlik. A fehér és sárga csíkokban nyomtatással előállított vörös és kék kereszttek. Mongol.
190. *Menyekzői kendő*. Fehér vászon alapon vörös, zöld, kék, testszínű, narancs- és citromsárga, lila és fekete selyemhímzésben jelenetek a Krishna-legendából. Középen Krishna és Rada a fa alatt, meg két páva, körülöttük körtáncban felváltva Krishna alakja négyszer és négy pásztorlány virágos-indás keretben. Ezt négy ciprus és körtáncban váltakozva nyolc Krishna-alak, és ugyanannyi pásztorlány veszi körül. Mögöttük, a zöld kereten belül, ciprusok, zenészek, papagájok és pávák. A kereten kívül palmetták és papagájok. Bengal.
191. *Menyekzői vászonkendő*, vörös, kék, zöld, narancs- és citromsárga, fehér és lila selyemhímzéssel. A közepén a napot jelképező rozetta. Körülötte Krishna alakja négyszer és négy pásztorleány körtáncban. Mögöttük négy pálmafa és ugyanannyi palma. Indás- virágos keret. Bengal.
192. *Menyekzői vászonkendő*, vörös, kék, lila, fehér, zöld és sárga selyemhímzéssel. A közepén naprózetta; körülötte váltakozva Krishna négy alakja és ugyanannyi pásztorleány körtáncban. Mögöttük pálmák, oroszlánok és madarak. Virágos-indás keret és ezenkívül életfák, palmetták és halászmadarak. Bengal.
193. *Menyekzői kendő*. Vászon, selyem hímzéssel. Vörös, kék, sárga, zöld és fehér színekben; Krishna és két pásztorleány, indák virágokkal, négy pálmafa, madarak és halak. Bengal.
194. *Selyembrokát szári*. Epervörös alapon, arannyal szőtt leveles hálóminta, rozettákkal. A belső mező négy sarkában és a belső kereten ciprusok. Az arany szegélyen lila, zöld, eper- és téglavörös, fekete és fehér színekben virágos indák. Észak-india.
195. *Festett vörös selyemszári*, lekötéssel előállított kis fehér és sárga körökből álló díszsel: Palmetták, rozetták, pávák. Az egyik keskeny szélen aranyszálakkal szőtt széles és keskeny csíkok.

196. *Festett vörös selyemszári*, fehér, sárga és zöld lekötéssel előállított köröcskékből álló rajzzal: lombok közt, lótuszrozetta körül táncoló nők, más női alakok, elefántok, tigrisek, lótuszrozetták, madarak, életfák, ciprusok. Északindia.
197. *Festett selyemszári*, középen világossárga és négy oldalt vörös alapszínnel és lekötéssel előállított fehér és sárga kihagyásokkal. A sárga mezőben egy nagyobb és két kisebb vörös korong. Az előbbin lótuszrozetta körül táncoló nők, a két kisebbiken rozetták. A hármás szegélyen rozetták, madarak, elefántok és lótuszdiszkek. A két keskeny oldal mentén fent lótuszpalmetták és fonadék, lent táncoló nők, virágzó fák madarakkal és arannyal szőtt csíkok. India.
198. *Batikolt selyemszári*, fekete mezőben, vörös alapszínből kihagyott mintákkal. Egymást keresztező gyöngysorok közt örvénylő rozetták, a szélen elefántok, madarak, női alakok. Virágzó bokrok mellett indák, életfák. Északindia.
199. *Festett vörös selyemszári*, lekötéssel előállított kis körökből álló mintákkal. Lótuszpalmetták, rozetták, indák.
200. *Vászonterítő*. Fehér alapra fekete, vörös és kék színekkel nyomtatott kisebb-nagyobb fülkék, ciprusok, palmettás indák, pávák és egyéb madarak, kettőnek csőrében kígyó, ékítményesen rajzolt hegycsoporton őzeket marcangoló két tigris. Északindia vagy Perzsia.
201. *Vászonterítő*, fekete, vörös, kék és zöld színekkel nyomtatott palmettákból és indákból álló ciprusokkal, hullámvonalak közé zárt indákkal és palmettákkal, kétfejű garudákkal, kígyókat tartó pávákkal stb.
202. *Vászonterítő*, fekete, vörös, kék, sárga színekkel nyomtatott fülkékkel, ciprusokkal, palmettás és rozettás indákkal, ékítményesen rajzolt székfükkel. Északindia vagy Perzsia.
203. *Vászonterítő*, nyomtatott fekete, vörös, kék és sárga ékítményekkel. Ciprusok, indák, lótuszpalmetták, a középen vörös alapon négyszögletes mezőben és a széleken többszörös keretben. Északindia.
204. *Vászonterítő*, egymás fölé sorakozó csíkokban nyomtatott fekete, vörös, lila és zöld ékítményekkel. Fülkékben és többszörösen ívelt mezőkben virágok, lótusz- és egyéb virágokkal kombinált indák. Északindia.
205. *Vászonterítő*, fekete, vörös, kék, sárga és barna nyomtatott díszszel. Ékítményes rajzú. Merú-hegy, lábánál halászó madarak, két oldalán szarvasok és pávák, csőrükben nágákkal, a középen mandorlaszerű ékítményes ciprus, belsejében és két oldalán virágokkal gazdagon borított indákkal és ezek közt mókusokkal, madarakkal, majmokkal és nagákat hordó pávák. Fent a középen kétfejű garuda. A keretet lótuszpalmettás inda, madarak, mókusok és menyétek díszítik. Északindia.

206. *Vászonterítő*, nyomtatott fekete, vörös, barna, kék és sárga képekkel. A középén a Sahnameből vett harci jelenet. A kereteken palmettás indák és rozetták. Perzsia.
207. *Vászonterítő*, nyomtatott vörös, kék, zöld és sárga dísszel. A középső mezőben kettős fülke, ebben vörös alapon a Meru-hegy két ékítményesen rajzolt ábrázolása. A csúcsokon két ékítményes ciprus. A hegyek fölött tigrisek, pávák. A belső kereteken fülkék, ciprusok, a külső kereteken, valamint az egész területén lótusz- és szegfűvirágokkal kombinált indák. Az alsó szélén lóháton Hanuman tizenkétszer ismétlődő alakban. Északindia.
208. *Vászonterítő*, nyomtatott fekete, vörös, kék, zöld és sárga dísszel. A középén négyszöges keretben lótuszpalmettás indák, hasonló jellegű kettős keretben. E körül elefántok gazdagon öltözött utasokkal. Az alsó és felső szélén fülkékben vázák és ezekben ékítményes életfák.
209. *Vászonterítő*, nyomtatott fekete, vörös, sárga és kék kopott dísszel. A középső mezőben indák lótuszokkal. Hasonló jellegű többszörös keret. A legszélesebb csikban szegfűkkel é palmettákkal kombinált indák.
210. *Vászonterítő*, nyomtatott fekete, vörös és kék kopott dísszel. A középső mezőben és a hármass keretben lótuszpalmettákkal, szegfűvel és egyéb virágokkal díszített indák, rozetták stb. Északindia.
211. *Vászonterítő*, vörös, kék, sárga, zöld és fekete selyem hímzett dísszel. Négy négyzetes mezőben háromszögekből, négyszögekből és kerek tükröbetétekből összeállított minták.
212. *Imaszőnyegként szolgáló fehér vászonterítő* fekete, vörös, zöld, sárga és ibolyaszínű nyomtatott dísszel. Két díszes pózna közt imafülke. Indák vörös virágokkal és ibolyaszínű bimbókkal. A szegélyen indák iriszekkel és vörös bimbókkal. Északindia.
213. *Vászonzendő*, nyomtatott fekete, vörös, zöld és kék ékítményekkel. Indák ciprusokkal és palmettákkal. A széleken virágok fülkékben.
214. *Vászonterítő*, nyomtatott fekete, kék, vörös és zöld növényi és állati dísszel. Többszörös keretben és a középső mezőben lótuszok, szegfűk, indák, pávák, egyéb madarak és tigrisek. Kopott színek. Északindia.
215. *Vászonzendő*, nyomtatott lila, vörös és zöld ékítményekkel. Négyszögletes keretben lótuszrozetták. A kereteken megfejtethetlen növényi dísz. Északindia.
216. *Vászonterítő*, fekete, vörös, kék, zöld, sárga és lila nyomtatott dísszel. Különböző virágokban és gyümölcsökben pompázó ágak s köztük madarak és lepkék. India.

217. *Vászonterítő, fekete, vörös, kék, zöld, sárga és lila színekkel nyomtatott ábrázolásokkal. A közepén virágzó fa, virágkosárral, kakaduval, más madarakkal, mókussal. A fa tövében nagy tigris, tigrisvadászat, elefánttal, kobra, őz, papagáj, virágok. Legelől kétoldalt tehenet marcangoló medve. A két szélen a háttérben víz és mögötte sziklák fákkal. A vizen halászmadár és hattyú, a parton tigris és őz. A fákon papagályok. A kereten krokodilokat marcangoló tigrisek, nyul, halászmadár, pálmák, más gyümölcsfák, madarak. India. Kiállító Dr. Makkai Lászlóné.*

218. *Selyemmel hímzett vászonterítő. Bokhara. Kiállító Ugron István cs. és kir. kamarás, v. b. t. t., ny. rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter.*

219. *Óriási Buddha-szobor Bamianban (Áfghánisztán), amelyet Körösi Csoma Sándor Indiába utaztában látott. Rajz után készült fénykép.*

220. *Körösi Csoma Sándor bodhisattvává avatása a tokyoi Taishó-Egyetemen, 1933 február 22-én. Fénykép.*

221. *Körösi Csoma Sándor szobája a zanglai kolostorban. Baktay Ervin rajza.*

K 258/b.
(25.982)

HFMK
20230113

TARTALOMJEGYZÉK

	Oldalszám
Előszó	3
Maksay Albert: Körösi Csoma Sándor	5
Felvinczi Takáts Zoltán: Körösi Csoma Sándor tragédiája	10
Gönczy Lajos: A nagyenyedi diák emlékezete	19
Kelemen Lajos: Egy Körösi Csoma anekdóta gr. Gyulay Lajos naplójában	21
Keöpeczi Sebestyén József: A Csoma-család címeré	23
Felvinczi Takáts Zoltán: A tibeti buddhizmusról és művészetéről	25
Képzelt tárgyak jegyzéke	29

HFMK
20230113

HEMK
20230113

HFMK
20230113